

SUOMALAIS-UGRILAISEN SEURAN

AIKAKAUSKIRJA

JOURNAL

DE LA

SOCIÉTÉ FINNO-UGRIENNE

XXXV

HELSINKI 1918
SUOMALAIS-UGRILAINEN SEURA

KAARLE KROHN

KALEVALANKYSYMYKSIÄ

OPAS
SUOMEN KANSAN VANHOJEN RUNOJEN
TILAAJILLE JA KÄYTTÄJILLE

YNNÄ
SUOMALAISEN KANSANRUNOUDEN
OPISKELIJOILLE JA HARRASTAJILLE

I

Esipuhe.

»Suomen kansan vanhojen runojen» ilmestyessä täydellisenä kokoelmana, joka puolella tuhannessa kappaleessa leviää ympäri maata, on runojemme tutkiminen epäilemättä saava uutta vauhtia. Tosin ovat tutkijoille aina olleet avoinna Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran käsikirjoituskokoelmat, joiden käyttämisessä myös Seuran kirjastonhoitaja ja muut toimihenkilöt ovat auliisti avustaneet. Mutta runojulkaisun valmistuttua ei tutkimushaluisen enää tarvitse matkustaa Helsinkiin työskentelemään Seuran arkistossa. Sekin, jolla ei itsellään ole varaa hankkia teosta omaan kirjastoonsa, voi muissa kaupungeissamme ja monin paikoin maaseudulla helposti saada sen yleisestä kirjastosta tai yksityiseltä omistajalta käytettäväkseen.

Päinettu kokoelma vapauttaa vielä siitä vaivasta, jonka haja-naisten ja usein epäselvien käsikirjoitusten lukeminen tuottaa. Entiseen aikaan vei täydellisen aineiston keräileminen jonkin runoryhmän käsittelyä varten useamman kuukauden ajan. Runojen julkaisun valmistuttua luetteloineen voi yhtä monessa tunnissa poimia ja koota kaikki saman runon toisinnot teoksen eri osista. Samalla kertaa saa nämä toisinnot paikallisesti määrättyinä, mikäli se nykyiselle tutkimukselle on ollut mahdollista, tarvitsematta itse hapuilla merkitsemättömien laulupaikkojen määräämisessä, mikä on ollut ensikertalaiselle tutkijalle miltei ylivoimaista työtä.

Kansanrunoudentutkimus on kansallista tiedettä sanan täysimmässä merkityksessä. Sen ainekset ovat monenmonien kansanrunoilijain muinaisaikoina sepittämiä, lukemattomain kansanlaulujain kautta aikojen säilyttämiä ja tuhannen kansalaisen nykyaikana talteen keräämiä. Myös näiden ainesten seulomiseen ovat jo lukuisat työntekijät ryhtyneet. Ylioppilaat ja yliopistollisiin kursseihin osaa-

ottaneet kansakoulunopettajat ovat suorittaneet pienempiä ja suurempia tutkimuksia Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa, jossa heille on annettu aineksista luetteloita sekä jonkin verran johtoa työn aikana. Suomalaisen kansanrunousseminarin töitä on julkaistuna Suomi-kirjassa, Virittäjässä, Antero Vipusessa, Kotiseudussa ynnä muualla. Yliopistollisia väitöskirjoja on kansanrunouden alalta ilmestynyt lähes parikymmentä. »Suomen kansan vanhojen runojen» tarjoama tilaisuus tutkimukseen on toivoakseni vielä tuntuvasti lisäävä aineenharrastelijain lukua. Silloin eivät niiden tilatut kappaleet jouda virumaan kirjakaapissa pelkinä hyllyn koristeina, joiden kaunis selkämys silmäämme hivelee, vaan on niiden ihana sisällyskin elävänä voimana ylläpitävä sivistyksellistä pyrkimystä maassamme.

»Suomen kansan vanhojen runojen» tilaajille ja käyttäjille ynnä suomalaisen kansanrunouden opiskelijoille ja harrastajille olen kirjoittanut tämän oppaan heitä tutustuttaakseni niihin peruskysymyksiin, jotka Kalevalan ilmestymisestä saakka ovat olleet vireillä, ja heille osoittaakseni, mitenkä eri kysymyksiin voi runotoisintojen avulla saada vastauksen.

Esimerkit tutkimustavan käytäntöön soveltamisesta olen valinnut etupäässä semmoisista runoista, joiden ainekset ovat v. 1908 ilmestyneissä Vienen läänin runojen osissa ynnä aikaisemmassa »Kalevalan toisinnot» nimisessä yrityksessä jokseenkin täydellisesti julkaistuina. Vuosikymmenen ajan on kenellä tahansa ollut mahdollisuus näiden runojen toisintoja tutkia. Itsenäisesti ajatteleva lukija voi, jos haluaa, esitystäni seuraten tarkastaa niissä miltei jokaista yksityiskohtaa.

Edellisissä julkaisuissani en ole useinkaan ryhtynyt toisten mielipiteitten arvostelemiseen. Milloin se on tapahtunut, olen niihin erikoisen huomion pannut. Olen yleensä sitä mieltä, että paras polemiikki on uuden katsantokannan täydellinen esittäminen. Samasta syystä en aikoinaan painattanut isävainajani luennoillaan esittämää vastausta Aug. Ahlqvistin polemiseen teokseen »Kalevalan Karjalaisuus». Se ei ennättänyt ilmestyä molempain kuoleman välisenä lyhyenä aikana. Myöhempien tutkimusten kautta siirtyi sitten koko kysymys toiselle tasolle yksityisiä runoja, eikä yleensä Kalevalan runoutta koskevaksi.

Tässä kirjoitussarjassa en ole voinut välttää toisten enempää kuin omien erehdysten osoittamista. Olen havainnut, että niin helppoa kuin runotutkimuksen tekniikka on oppia, ei toisintele-

vien muotojen arvosteleminen ja niistä johtopäätösten tekeminen ole yhtä yksinkertaista. Siihen vaaditaan paitsi pitkäaikaista runojen sisällykseen perehtymistä ja niiden henkeen syventymistä, monien kokeilujen, sekä onnistuneitten että onnistumattomain, kautta saavutettua kokemusta. Juuri kokemuksiani, joita kolmikymmenvuotisen työn aikana olen saavuttanut, olen halunnut kirjoittaa muistiin helpoitukseksi ja varoitukseksi vastaisille tutkijoille, joita »Suomen kansan vanhojen runojen» julkaisu on paneva liikkeelle.

Lopuksi saan kaikkien kansanrunoutemme tutkijain puolesta lausua hartaimman kiitoksen mainitun julkaisun tilaajille, jotka asianharrastuksellaan ja uhrautuvaisuudellaan ovat tehneet sen toteuttamisen mahdolliseksi. Maine tilauksen harvinaisesta menestyksestä kulkee jo ulkomaillakin. Kreikkalaisessa aikakauskirjassa Laografia (1917 s. 266) mytologian professori N. G. Pclites kirjoittaa sen johdosta: »Ihmettelyä todella ansaitsee moinen Suomen kansan isänmaallinen harrastus; olisimme onnellisia, jos tätä esimerkkiä noudatettaisiin meilläkin, joilla on yhtäläisiä runoarteita, vaikka emme niihin pane huomiota tai niistä edes tiedäkään.»

tiinpanoissa. Että meillä todella on näin vanhaa sankarirunoutta, koetan vielä seuraavissa luvuissa tarkemmin perustella.

14. Onko Kalevalassa historiallisia aiheita?

I. Epäilykset.

Tuntemattoman tekijän 1600-luvun keskivaiheilla kirjoittamassa latinankielisessä Suomen kronikassa, joka käsittelee suomalaisten vaiheita kristinuskon tuomiseen asti, ilmoitetaan lähteinä käytetyn historiallisia runoja. »Jäljellä on itse Suomessa muutamia vanhoja lauluja, joita kutsutaan runoiksi (*runae*) ja jotka vastaavat pohjoismaiden muiden kansojen skaldeja (!)¹, sekä melkoisessa määrin valaisevat meidän historiaamme.» Samoihin aikoihin Juhana Cajanus kertomuksessaan Paltamon pitäjistä mainitsee *Calava* nimisellä jättiläisellä olleen 12 poikaa, niiden joukossa *Väinämöisen* ja *Ilmarisen*, lisäten: »Calavan poikien kera on Suomen kuningas valloittanut koko Venäjän, niinkuin vielä siitä vanhat suomalaiset laulavat.»

Näihin tietoihin ei kuitenkaan luottanut historiantutkimuksemme perustaja P o r t h a n, joka vuosisataa myöhemmin kirjoitti esityksessään suomalaisesta runoudesta (De poësi Fennica § X, Tutkimuksia suom. E. Rein s. 74): »Historiallisia, kansan vanhimpia vaiheita alusta alkaen kertovia runoja, semmoisia, joita voisi verrata goottilaisten y. m. muistomerkkeihin, ei nykyään enää ole ollenkaan jäljellä. Ainakaan en minä, huolimatta utterista tutkimuksistani, ole löytänyt mitään uskonpuhdistuksen vuosisataa vanhempia ja epäilen suuresti, oliko enää tunnetun *Chronicon Finlandiae* tekijän aikana ainakaan erityisen vanhoja runoja olemassa. Tästä ei kuitenkaan voi sitä johtopäätöstä tehdä, että tapa lauluissa ylistellä urotöitä ei olisi muinoin jo ollut kansalle tuttu, jos kohta ne vähitellen ovat muistista hävinneet, kun kirjallisuus ei avuksi tullut. Ja se on helposti voinut tapahtua syystä, että esi-isämme eivät näy maailman näyttämöllä esittäneen niin loistavaa (vai sanonko muille kansoille ja etupäässä naapureilleen turmiollista ja onnetonta?) osaa, että, kuten laita on ollut monen muun

¹ *Skald* merkitsee runoilijaa, mikä on myös *runo* sanan merkitys kansanlaulussa. Mitenkä *runo* kirjallisuudessamme on saanut runolaulun merkityksen, ks. FUF IV s. 79—90.

kansan, olisi kertynyt tarpeeksi innostavia muistoja perinnöksi lapsille ja kaukaisille jälkeläisille.» Suomen kronikan mainitsemista historiallisista runoista hän vielä muistutuksessa huomauttaa: »Joka on lukenut läpi tämän islantilaisten ja ruotsalaisten muistomerkeistä taitamattomasti paikatun teoksen, huomaa helposti hänen liian vähän tätä lähdettä käyttäneen.»¹

Cajanuksen kertomuksen johdosta lausuu Porthanin oppilas Lencqvist vanhojen suomalaisten taikauskoa käsittelevässä väitöskirjassaan (Porthan, Tutk. s. 131): »Me puolestamme emme ole mitään sellaisia runoja nähneet tai kuulleet.» Hän kuitenkin panee huomiota siihen tiedonantoon, että Kalevan poikiin kuuluivat myös Väinämöinen ja Ilmarinen, jotka Agricolan mukaan olivat suomalaisten muinaisia jumalia. »Voi siis olettaa niiden kuoltuaan koroitetun jumalien joukkoon.»

Porthanin varovaisuus ja pidättyväisyys on hyvin ymmärrettävää. Hänen aikanaan ei Kalevalan sankarirunoista tunnettu muita kuin runo Väinämöisen syntymisestä, Kilpalaulanta ja Kanteleen synty, joissa Väinämöinen on voitu myös jumalaksi selittää, ynnä pari lyhyttä Samporetken katkelmaa sekä Kullervojaaksosta vähimmän historialliset osat.

Porthan ei kuitenkaan ollut kokonaan kieltänyt historiallisten runojen olemassa oloa muinaisaikana. Siitä syystä ei tarvittu monta uutta kertomarunoa löytää, ennenkuin vähemmän varovainen tutkija niitä otti käsitelläkseen historiallisina todistuskappaleina. Keräysmatkaltansa Pohjanmaalta oli R e i n h o l d v. B e c k e r tuonut Väinämöisen kosinnasta, veneenveistosta ja polvenhaavasta, Laivaretkestä ynnä Kanteleen synnystä kokoonpannun runon ja lisäksi vielä Väinämöisen Vipusessa käynnin sekä Päivän päästön, mitkä kaikki yhdessä Lencqvistin julkaiseman Kilpalaulannan kanssa painatti Turun Viikkosanomiin 1820. Niistä poimitujen piirteiden avulla hän esipuheessa yrittää luoda kuvan ennen eläneestä merkkihenkilöstä, josta yksinkertaisen kansan käsityksessä tuli puolijumala. Loppuliitteessä hän lausuu: »Monta muuta asiata lauletaan Väinämöisestä ja hänen lapsistansa runoissa, joissa hän myös kuninkaaksi mainitaan; mutta koska kaikki lukijat eivät

¹ Yhden runon, nimittäin piispa Henrikin surman toisinnon, on hän latinankielisenä käännöksenä esittänyt, kuten K. Grotenfelt on huomauttanut (Valv. 1904 s. 339). Tämän toisinnon on H. Ojansuu kielellisin todistein saanut eroitetuksi siitä kokoonpanosta, jonka Porthan käsikirjoituksena löysi ja julkaisi (Suomi IV 17 s. 11—2).

ymmärrä runoja, lopetan minä tähän kertomukseni Väinämöisestä. Millonka Väinämöinen eli, on tietämätön. Kauan sitten on hän maailmasta poismennyt. Turhaan on sata sankaria, turhaan tuhatta muuta merkillistä miestä pyytännyt päästä niin kuuluisaksi kuin hän. Heiän nimensä ovat kadonneet, kuin yön kaste, mutta eipä katoa Väinämöisen nimi niin kauan kuin Suomen kansaa maailmassa mainitaan.»

Beckerin aloittamaa tutkimusta historiallisen Väinämöisen ominaisuuksista ja teoista jatkoi Lönnrot julkaistessaan hänen johdollaan väitöskirjansa *De Väinämöine 1827*. Lönnrotilla oli käytettävänä myös kolme osaa vanhemman Sakari Topeliuksen toimittamia Suomen kansan vanhoja runoja, joista aivan uusia aineksia tarjosivat Vienan läänistä saadut: Sampojakson osat, Kilpakosinta ynnä Lemminkäisrunot.

Toinen Beckerin oppilas, historioitsija Gabriel Rein alkaa v. 1831 julkaisemansa kronologisen esityksen Suomen muinaisuudesta mainitsemalla Suomen vanhimpina tunnettuina asukkaina lappalaiset. Sitten hän puhuu suomalaisten siirtymisestä Suomeen, joka 7—8:nella vuosisadalla oli suurimmaksi osaksi suoritettu, ja jatkaa seuraavassa kappaleessa: »*Väinämöinen*, kuuluisa viisaudesta ja urheudesta, voittaa maan aikaisemmat asukkaat, parantaa maanviljelystä ja merenkulkua, lauhentaa kansan raakoja tapoja laulullaan ja kanteleensoitollaan. Hänen veljensä Ilmarinen opettaa raudanvalmistusta suomurosta. Jumalallisen kunnioituksen sai veljespari palkinnokseen kiitolliselta jälkimaailmalta» (*Finlands forntid* s. 1—2). Erityisessä kirjoituksessa Väinämöisestä historiallisena henkilönä Rein tarkemmin perustelee käsitystään, että Väinämöisen taisteluissa Pohjolan asukkaitten kanssa kuvastuisivat ne sodat, joita suomalaisten maahantullessaan täytyi käydä lappalaisia vastaan saadakseen nämä karkoitetuiksi pohjoisiin seutuihin (*Hels. Morgonblad* 1832 n:ot 15—6).

Tämä historiallinen käsityskanta on ollut Lönnrotilla määrävänä hänen yrittäessään runoja yhteen liittää osittain paraimpien laulajain yhdistelmiä noudattaen osittain »asian perustusta» tarkaten. Vanhan Kalevalan esipuheen luonnoksessa Lönnrot vastaa kysymykseen, laulettiinko tosiaan näitä Kalevalan runoja jossakin järjestyksessä ja missä, siinäkö jossa nämä toisiaan seurasivat: »Tuskin siinä ja tuskin missäkään järjestyksessä» (*Kalevalan esityöt* III s. 325). Painetussa esipuheessa hän tarkemmin selittää (s. IV—V): »Minusta näyttää näiden runojen sitä myöten,

kun asiatki tapahtuvat, yksitellen ilmautuneen. Erityiset runot Väinämöisestä, Ilmarisesta, Lemminkäisestä eivät maha olla yhen laatimia, vaan usiamman. Yksi kerto muistoksi yhen, toinen toisen asian, mitä mikin itse oli nähnyt elikuullut.» Lönnrot siis ei kuvitellut muinaista hajalle mennyttä runoelmaa sirpaleista kokoonpaneuvansa, vaan yksityisiä runoja oikeaan tapaustenmukaiseen järjestykseen saattavansa. Runojen tapaustenmukainen järjestely edellyttää uskoa niiden historiallisuuteen. Mainitussa esipuheenluonnoksessa Lönnrot vakuuttaa-kin (s. 323): »Muutamissa tosin ja ehkä kaikissakin lience jotain perää.» Hän käyttää runoista myös nimitystä *historiallinen*. »Suomen kansan runot ovat enimmäiten kahtalaiset, historialliset ja synnyntärunot, — jotka myös alusta lienevät historiallisia olleet.» Puhuupa vielä niiden »historiallisesta totuudesta» (ks. s. 8).

Pohjolan ja Kalevalan välisen vastakohtaan Lönnrot Vanhaa Kalevalaa kokoonpannessaan käsitti samoin kuin Rein perustuvan suomalaisten vihollisiin väleihin »Suomen maassa ennestään elävään lappalaisten kera, joilta syy oli kaikkia pahaa pelätä ja joita piettiin ylevinä loihijoina» (esip. s. VI). Mutta Mchiläisessä 1839, sijoittaessaan runojen synnyn Vienajoen seudulle, hän tuo esiin uuden arvelun, että Pohjola olisi ollut Vienajoen suulla, missä kuuluisaa *Jumalan* kuvaa vartioitiin, ja Kalevala etelämpänä saman joen varrella (s. 17—19): »Arvelomme myöten olisivat karjalaiset vanhain runojensa synnyntäaikana asuneet, ainaki osittain, likempänä Vienajokea; olleet miksei heki silloin joku lahkokunta niistä yhteisellä nimellä niin kutsutuista permialäisistä, vaan jonkun ajan maksaneet veroa toiselle Vienameren rannoilla asuvalle permialäisten lahkokunnalle, pohjolaisille, siksikun Väinämöinen heidät vapautti.» Uuden Kalevalan esipuheessa Lönnrot yhä pysyy mieliteessään (§ 9). »Löytyy kyllä aihetta siihenki luuloon, että Pohjolan eli Pohjan kansalla näissä runoissa ymmärrettäisi lappalaisia, mutta asianmukaisemmalta näyttää kuitenkin, Pohjolassa ei lappalaisia, vaan jonkun eri lahkokunnan suomalaisia asuneen. — Muuten on koko elämän laatu Pohjolassa paljo eroava Lapin niin nykyisestä, kuin arvattavasti muinaisestaki elämän laadusta, ja koko edellisessä Kalevalan osassa pysyy Pohjolan kansa voimakkaampana, kuin mikä milloinkaan lappalaisiin sopisi.»

Lönnrotin mielipide ei kuitenkaan saanut keneltäkään kannatusta. Sen historiallisen mahdollisuuden osoitti saman vuoden Helsingfors Morgonbladissa *Fabian Collan*. »Jos», hän päät-

tää, »monenlaisiin kertomuksiin Pohjolasta pitää välttämättä sisältyä muiston jostakin muustakin vihollisesta kansasta kuin lappalaisista, niin se mielestäni saattaisi paljoa todennäköisemmin tarkoittaa muinaisia kainulaisia, joiden vasvasti tiedetään usein sotineen karjalaisia vastaan» (Valda skrifter s. 199; vr. myös Yrjö Koskinen, Suomi 1859 s. 115).

Castrén suomalaisessa mytologiassaan (III s. 281—2) myöntää kyllä oikeaksi Lönnrotin huomautuksen, että elintavat Pohjolassa yleensä ovat samat kuin Suomessa, vaikka toiselta puolen osoittaa Kalevalasta sellaisiakin kohtia, joiden mukaan Pohjoassa on käytetty poroa ja puhuttu lapinkieltä. Mutta mainitun näennäisen ristiriidan hän arvelee olevan helposti selvitettävissä, jos ottaa huomioon sen epämääräisen käsityksen, mikä monessa paikoin Suomessa liittyy sanoihin *Pohjola* ja *Pohja*: »Jos Pohjola sanalla vielä nykyään on niin epämääräinen merkitys, ettei sitä omisteta yksistään lappalaisille, vaan myös maan pohjoisemmissa osissa asuville suomalaisille, oli paljoa suuremmassa määrin samoin asianlaita muinaisina aikoina, jolloin luultavasti lappalaiset ja suomalaiset rinnakkain elivät suuressa osassa maata. Etelämpänä asuvat heimot nimittivät kaikkia pohjoisempaa asuvia *pohjolaisiksi* ja tarkoittivat tällä nimityksellä enemmän heidän pohjoisia asumuksiaan, kuin heidän erilaista kansallisuuttaan. Mutta milloin runoissa tulee nimenomaan kansallisuudesta kysymys, esitetään Pohjola lappalaisten kotimaana ja Kalevala taas pidetään samana kuin Suomi.»

Eivät myöskään Kalevalan vienankarjalaisuuden puoltajat ole yhtyneet Lönnrotin uudempaan mielipiteeseen, vaan ovat pitäneet kiinni vanhemmasta käsityksestä. »Kalevala», lausuu Ahlqvist (Kalev. karjal. s. 180), »on saanut alkuaiheensa siitä torasta, joka vallitsi lappalaisten ja karjalaisten välillä ja jonka syynä oli edellisten joko luultu tai todellinen rikkaus, jonka jälkimäiset tahtoivat valloittaa». Mutta koska eivät lappalaiset ole asuneet Vienajoen varsilla, eivätkä siis sieltä ole voineet tulla karkoitetuiksi¹, niin täytyi hänen ajatella taistelujen tapahtuneen länsipuolella Vienanmerta. Ahlqvist olettaakin karjalaisten alueen muinaisina aikoina ulottuneen Pohjanlahteen saakka, jonka rannoilla he elivät kainulaisnimensä. »Taru Sammosta ei ole voi-

¹ Jotapaitsi karjalainen asutus Vienajoella on levinnyt joen suusta ylöspäin.

nut syntyä missä hyvänsä, eikä missään muualla kuin siellä, missä lappalaiset ja karjalaiset ovat olleet taistelussa elinehdoista, ja tällaista ei tiettävästi ole ollut muualla kuin juuri Vienan läänissä tai ehkäpä jo etelämpänäkin ja sittemmin kukaties nykyisen Pohjanmaankin pohjaisessa osassa» (s. 74). »Kainulaisiksi», hän selittää kutsutun, »näiden Pohjanlahden perärantamaiden asujia, s. o. juuri niitä pohjais-suomalaisia, joiden kielessä vieläkin tavataan hyvästi tuntuvia karjalaisuuksia ja vähemmän hämäläistä ainetta kuin Pohjanmaan suomessa etelämpänä. Kainulaiset olivat siis tänne idästä, s. o. Vienanmaasta ensiksi tulleiden karjalaisten jälkeläisiä» (s. 12). Pitäen niinmuodoin Kalevalan perusaiheen historiallisena, ei Ahlqvist kuitenkaan kannata sitä Lönnrotin mielihyvyyttä, että yksityiset sankaritkin olisivat historiallisia olioita. »Minusta on se jokseenkin yhdentekevä, onko Väinämöistä ja noita muita sankareita koskaan ollut olemassa vai ei. Pääasia on vaan se, että kansa runokertomuksissansa heistä on heidän luonteissaan ihannellut omaa luonnettansa, kuvaellensa heidän elämäntänsä kuvaellut omaa olostamistansa ja kertoessaan heidän urostöitensä ja retkiänsä kertonut, mitä kansa tiesi taikka luuli tosiaankin tapahtuneeksi» (s. 181).

Myös viimeinen Kalevalan karjalaisuuden puoltaja D. C o m p a r e t t i on sitä mieltä, että ainoa todellinen kansa, joka runoisamme kuvastuu, ovat lappalaiset. Mutta koska hän näiden ja suomalaisten välisen taistelun käsitti henkiseksi loitsintakilpailuksi, kieltäen Suomen kansalta historiallisen käsityksenkin sanan varsinaisessa merkityksessä, niin on syytä pysähtyä tarkastamaan, mitä historiallisia mahdollisuuksia on Ahlqvistin kannalta katsoen ollut sankarirunojen syntymiselle.

Ahlqvistin kanta perustuu siihen kansatieteelliseen käsitykseen pohjois-Suomen asutuksesta, mikä on esitettyä Castrénin etnologisissa luennoissa (IV s. 155—7). Tämän mukaan olivat karjalaisten ensimmäiset historiallisesti tunnetut asuinsijat kuuluisassa bjarmien maassa. Sieltä he ainakin jo 8:nnessä vuosisadalla olivat levinneet yli Maanselän Kajaanin puolelle ja edelleen ympäri Pohjanlahden pohjoisosan, tullen tunnetuiksi nimellä *kainulaiset*. Tämä nimitys annetaan nykyään Tornion seutujen sekä ruotsin- että suomenpuolisille asukkaille, jotka yhä vielä puhuvat karjalaista murretta. »Luultavasti oli muinaisaikana koko alue Valkean meren itäisestä osasta Pohjanlahteen saakka harvemmin tai taajem-

min karjalaiseen heimoon kuuluvien suomalaisten asuttama, vaikka niiden ohella myös lappalaisia näkyy siellä täällä asuneen.»

Kainulaisten vaellus Vienajoen suulta, jonka Castrén sai lähinnä J. F. Kajaanin Suomen historiasta, on pelkkä arvelu, jolla ei ole minkäänlaista perustusta. Se sotii kaikkea vastaan, mitä tiedämme yhteissuomen heimojen siirtymisistä sekä Vienanmeren ja Pohjanlahden välisten Maanselän seutujen asuttamisista. Jos muinaiset kainulaiset ovat olleet karjalaisia, niin he ovat asetettavat yhteyteen laatokanpuolisten karjalaisten kanssa, joille Oulunjärven seudut olivat takamaina, ennenkuin savolaiset heidät sieltä pois tunkivat.

Mutta ovatko he olleet karjalaisia? Vanhoissa lähteissä kerrotaan kainulaisten taistelleen milloin norjalaisten kera karjalaisia vastaan milloin karjalaisten kera norjalaisia vastaan; siis erotetaan nämä heimot toisistaan. Tämä eroittaminen ei tietystikään ole ehdottomana esteenä läheiselle kainulaisten ja karjalaisten väliselle sukulaisuudelle, mutta ei sitä ainakaan puolla.

Olettaen että muinaiset kainulaiset ovat edes osittain vielä elävään samanimisten Peräpohjan asukkaiden esi-isiä, olisi yhä mahdollisuus ratkaista kysymys nykyisten kainulaisten kielimurteen perustuksella. Sen arvelun, että tämä murre olisi karjalainen, on ensimmäisenä lausunut A. J. Sjögren muistiinpanoissaan kunnista Kemian Lapissa 1828 (I s. 391). Hänen mielestään on kainulaisten kielessä niin paljon yhtäläisyyttä venäjänkarjalan kanssa, että heitä voi pitää Vienan puolelta vaeltaneitten karjalaisten jälkeläisinä. Sjögren ei kuitenkaan tuo esiin muuta kielellistä tunto-merkkiä kuin pronomini muodot *mie*, *sie*.

Castrén (I s. 156), tahtoeensa todistaa, että Kemian ja Tornion jokilaaksojen asukkaat todella ovat venäjänkarjalaisten sukulaisia, mainitsee lisäksi verbin johdannaisen *-oisen* ynnä adverbialisen päätteen *-sta*. Viimeksi on K. Cannelin väitöskirjana julkaisemassaan Tutkimuksessa Kemian kielimurteesta 1888 puoltanut tämän ynnä Kemijärven ja Tornion murteiden karjalaisuutta (s. 5—6). »Mitä näiden murteiden yleiseen luonteeseen tulee, ovat ne pidettävät alkuperäisesti karjalaisina. Hämmäläisiä omituisuuksia on tosiaan useampia, mutta ne ovat varmaankin jälestäpäin näihin murteisiin tulleet.» Viimemainittuun päätelmään sanoo hän johtuneensa verratessaan Kemian murteeseen sekä Kemijärven murretta, jossa »itäsuomalaisuus murteiden nykyiseltä kannalta katsoen on mahtavampana», että Tornion murretta, jossa päinvas-

toin hämmäläisyys näkyy olevan mahtavampana. Edellisen seikan hän selittää siten, että »Kemijärven asutus (Kemistä) jo oli tapahtunut ennen hämmäläisten tuloa», jälkimäisen taas siten »että hämmäläisten näille seuduille tullessa Kemijoen varret jo olivat kokonaan karjalaisten hallussa, jonka vuoksi hämmäläiset asettuivat pääasiallisesti Tornionjoen varsille, sillä vaikea on olettaa, että pohjoisemmat Tornionjoen tienot olisivat saaneet asukkaansa ennen Kemijokea, ja muualta kuin Kemijoen eteläpuolelta hämmäläisiä ei sinne kumminkaan ole saattanut tulla».

Vastakkaisen mielipiteen ilmaisi jo Antero Varelius ruotsinkielisissä lisissään Suomen tuntemiseksi kansatieteellisessä katsannossa (Suomi 1847 s. 87). Kemian ja vielä enemmän Tornion puolella »kieli lähenee länsisuomea, sillä on sekä kielipiillisessä että sanastollisessa suhteessa melkein kaikki ne piirteet, jotka ovat länsisuomelle luonteenomaisia, vaikka vähän horjuvina ja ikäänkuin kuoleentuvina; *t*-n *d*:ksi (*r*:ksi, *l*:ksi) pehmenemisen sijalla on siellä kato, mutta pohjoisempana Kittilässä ja Kolarin Alkulassa sanotaan senkin olevan tavattavissa».

Samaa mieltä on P. Saronius Tutkimuksessaan kielimurteesta Tornion seuduilla (Suomi II 14 s. 257). »Murteessa yleensä ei ole itäsuomalaisuutta mitään muuta kuin se murteellisuus, että, niinkuin itä-Suomessakin, *d*:tä ei ollenkaan käytetä ja persoonalliset aseman sanat *minä*, *sinä* kuuluvat *mie*, *sie*. Päinvastoin viittaa murre länsi-Suomeen, erittäin Kokemäenjoen ja sen sivuhaarain varsille, mutta myös Varsinais-Suomeenkin.»

Cannelinin väitöskirjaan perustuen on Julius Krohn, joka oli hänen vastaväittäjänsä ja jonka, kuten mainittu, oli aikomus julkaista vastaus Ahlqvistin teokseen Kalevalan karjalaisuudesta, käsitellyt kysymystä nykyisten kainulaisten kielestä, ja tullut siihen päätökseen, että se on miltei kauttaaltansa länsisuomalainen muutamista sekaantulleista itäsuomalaisuuksista huolimatta.

Sjögrenin huomauttamia nimentömuotoja *mie* ja *sie* Kemian ja Tornion murteissa toiselta puolen ja karjalaisissa murteissa toiselta puolen hän pitää satunnaisena rinnakkaisilmiönä sitä suuremmalla syyllä, kun omantömuodot ja monikon nimentömuodot ovat erilaisia: kain. *minun* — karj. *miun*, kain. *me l. met* — karj. *myö*, ja kun Vienan Karjalaa lähimpänä olevassa Kemijärven murteessa on vielä säilynyt myös yksikön nimentömuoto alkuperäisempänä: *minä*¹.

¹ *Mie*, *sie* muodot tavataan muuten myös länsisuomalaisella alalla, keskisellä Uudellamaalla (Aika 1908 s. 257).

Castrénin merkille panema johdannainen *-oisen-* ei ole erikoisesti itäsuomalainen. Se tavataan myös etelä-Pohjanmaalla (esim. *haravoitten*). Toiselta puolen se ei Kemin murteelle ole ainakaan yksinomainen, koska Cannelin mainitsee juuri *-oi-* muodon (s. 71, esim. *haravoipi*).

Yhtävähän on *-sta* päätte itäsuomalaisille ominainen. Se on vanhentunut muoto, joka Oulun puolellakin oli vielä säilynyt Ljungo Tuomaanpojan lainsuomennoksen aikana, ja jonka rinnalla Kemin murteessa käytetään myös yleisempää *-sti* muotoa (Cannelin s. 76).

Kieltämättä on *t:n* heikon vastineen kato itäsuomalainen. Mutta Tornion murrealueen pohjoisosassa tavataan vielä *t:n* vastineena heikossa asteessa sekä *r* että alkuperäinen *ð*, etupäässä vanhojen ihmisten puheessa, kuten myös v. 1912 ilmestynyt M. A. Iri-lan Äännehistoriallinen tutkimus Tornion murteesta todentaa (s. 89—90).

Viimemainitun tutkimuksen jälkeen on tarpeetonta esittää Julius Krohnin todisteluita kainulaismurteiden länsisuomalaisuudesta. Airilan loppupäätelmä, jonka hän pitää epäamättömänä, kuuluu: »Tornion murteessa voimme huomata joitakin itäisille murteille (Savon ja Karjalan murteille) ominaisia piirteitä, mutta niin harvoja, että läheistä sukulaisuussuhdetta näiden ja Tornion murteen välillä ei voida olettaa. Silloin tällöin kuultu väite, että itäsuomalaisuus on Tornion murteessa vallalla, on murteen äänneasun tarkemman tuntemisen perustuksella merkittävä epäpäteväksi: Tornion murre ei kuulu itäsuomalaisiin murteihin» (s. 240).

Se Cannelinin huomauttama tosiasia, että hämäläisyys on vähemmän tuntuva Kemin kuin Tornion murteessa ja, voimme lisätä *t:n* edustukseen katsoen, vähemmän tuntuva Tornion murteen eteläosassa kuin pohjoisosassa, saa valaistuksensa Cannelinin hämäläisyytenä esittämästä *h:n* siirtymisestä Tornion ja Kemin murteissa (*hampaat*, *hampat* < Kemijärvellä *hampahat*), joka on myös etelä-Pohjanmaan murteiden merkittävimpiä tunnuksia (*hampahat*, *hampahat*, *hampat*). Sitä vastaa keskisellä Pohjanmaalla nykyänsä *h:n* kato (*hampaat*), mutta vielä Ljungo Tuomaanpojan lainsuomennoksissa esiintyy usein *h:n* metateesia. Tämä saa yksinkertaisimman selityksensä, jos olettaa Pohjanmaan rannikon aikoinaan olleen keskeytymättömän murrevyöhykkeen, jonka keski-osaan 1500-luvulla Oulunjärven alueen vallannut savolainen asutus on alkanut vaikuttaa.

Varsinaista karjalaisuutta¹ ei nykyään kainulaisten kielessä ole rahtuakaan, niin että jos he ovat muinaisten kainulaisten jälkeläisiä, nämä varmasti eivät ole olleet karjalaisia.

Mitä muuten tiedämme karjalaisista Pohjanmaan rantamilla? Vuoden 875 paikoilla mainitaan Egilin tarinassa karjalaisten käyneen hävittämässä Kainuunmaata. Mistä ja mitä tietä he tulivat, saattaa päättää tähän tarinaan liittyvästä maantieteellisestä luettelosta: »(Helsingland) ja sitten *Kvenland*, sitten *Finnland*, sitten *Kirjälaland*» (ks. Kust. Grotenfelt, Hist. Ark. XX). Nähtävästi on ajatuksissa kuljettu pitkin Suomen rannikkoa Kainuunmaasta² Varsinais-Suomeen ja Karjalan kannakselle. Kysymys on siis Suomen karjalaisista, joiden keskuspaikkana oli Laatokan luoteisranta. Nämä eivät kuitenkaan rantaa pitkin hyökänneet kainulaisten kimppuun, vaan Pielisjärven ja Oulunjärven vesistöjen kautta, joista viimeainitut olivat nähtävästi heille ja kainulaisille yhteisiä riidanalaisia erämaita. Arvatenkin samaa tietä karjalaiset v. 1271 saapuivat kainulaisten avuksi näiden lähtiessä ryöstöretkelle Norjan puolelle. Mainittua tietä on täytynyt kulkea myös niiden karjalaisten kauppiaitten, joita 1300-luvun keskivaiheilla mainitaan asettuneen Pohjanlahden rannalle ja sieltä käsin käyneen kauppaa Räävelissä asti. Samoihin aikoihin tiedetään Uppsalan piispan Hemmingin Torniossa kastaneen, paitsi lappalaisia, myös karjalaisia, jotka asuivat Oulussa, Kemissä ja Simossa. Luultavasti olivat nämä äskettäin saapuneet; muussa tapauksessa he olisivat todennäköisesti ennen tulleet kastetuiksi, koska näillä seuduilla oli kirkkoja (SMYA IX s. 146). Vielä mainitsee A. H. Virkkunen, että Iin pitäjässä on *Karjalan kylä*, jossa oli vahva asutus jo 300 vuotta sitten ja jonka asukkaat muistelevat tulleen Karjalasta (sam. s. 139).

Siihen on kuitenkin huomautettu ensinnäkin, että *Karjalanimisiä* kyliä tavataan myös etelä-Pohjanmaalla ja Hämeessä,

¹ Semmoisena ei voi pitää abessivin *-tta* päätettä, kuten Airila on huomauttanut. »Sille tuskin löydämme vastinetta muualta kuin sangen rajoitetulta alueelta kaakkois-Karjalasta, mutta tällä perustuksella ei kukaan halunne todistaa Tornion murretta itäsuomalaiseksi» (Aika 1908 s. 257).

² Että Kainuunmaan on vielä keskiajan lopulla käsitetty ulottuvan Satakuntaan saakka, osoittaa v. 1473 annettu tuomio rajasta Noormarkkulaisten, »joita sanotaan Kainuun asukkaiksi», ja Yläsastmalan asukkaiden välillä (K. Grotenfelt, Hist. Ark. XXII, II Pk. s. 4).

ja toiseksi, että koko asutustarina on saattanut syntyä kansanetymologista tictä nimien yhtäläisyyden johdosta (Laurosela, Hist. Ark. XXII, II 4 s. 59). Niinikään yhtäläisen nimen aiheuttamalta myöhemmältä keksinnöltä tuntuu kansantarina Kemin pitäjältä, jonka J. V. Murman on muistiinpannut: »ennen vanhaan oli asujat Venäjän Kemistä kulkeneet täällä kalastamassa ja jopa viimein kokonaankin tänne asuntonsa muuttaneet. — Kemijoen entinen lohirikkaus heitä tänne veti» (Suomi II 3 s. 9). Mahdollisesti on muisteltu joitakin Isonvihan jälkeisiä muuttoja pohjoisemmasta ja rajan läheisemmästä osasta Vienan lääniä. Karjalainen vaikutus Pohjanmaalla on ollut siksi vähäistä, ettei se ole voinutkaan jättää mitään jälkiä nykyisten kainulaisten kieleen.

Muinaiset kainulaiset, kuten J. Laurosela on viimeksi lausunut tutkimuksessaan Kveen-Kainulaiskysymyksestä, ovat Pohjanmaan rannikolle saapuneet meritse Suomenlahden eteläpuolelta samalla tavalla kuin muutkin länsisuomalaiset heimot (Hist. Ark. XXII, II 4 s. 59).

Mutta vaikka olettaisi, jottei tarvitsisi ottaa huomioon nykyisiä kielioloja eikä myöhempiä historiallisia asiakirjoja, muinaisten kainulaisten joko sukupuuttoon hävinneen taikka lappalaisiin sekaantuneen, niinkuin Yrjö Koskinen on arvellut (Suomi 1857 s. 114), ja lisäksi olettaisi näiden kainulaisten olleen Vienajoelta päin poikkimaisin vaeltaneita karjalaisia, ei vielä olisi päästy kaikista vaikeuksista, joita Pohjolan ja Kalevalan välisten taistelujen selittäminen historiallisiksi Kalevalan karjalaisuuden puoltajille tuottaa. Sillä kysymyksenalaiseksi jää, milloin, mistä ja mihin lappalaiset ovat siirtyneet Vienanmeren ja Pohjanlahden välisellä linjalla asuvien karjalaisten tieltä. Kuten tiedämme eli lappalaisia keskiajalla ja uuden ajan alussa tämän linjan eteläpuolellakin: niitä mainitaan Äänisjärven rantamilla 1300-luvulla, pohjois-Hämeessä 1400- ja Savossa vielä 1500-, jopa 1600-luvuilla. Eivät Vienan mereltä saapuneiksi kuvitellut karjalaiset ole voineet yksistänsä pohjoispuolellansa tavata lappalaisia ja sen johdosta nimittää niitä pohjolaisiksi.

Kalevalan runoissa historiallisen aiheen todentaminen on Kalevalan vienankarjalaisuuden kannalta niin toivotonta, että saattaa

hyvin ymmärtää Comparettin loppupäätöksen: »Joka Kalevalasta etsii historiallista sisusta, on löytävä pähkinän tyhjäksi; suomalaisten kertova runous ei ole niinkuin muiden kansojen kummunut historiallisen tunteen lähteestä» (II Kalevala s. 43).

Yhtäläisiä epäilyksiä kuin Comparetti sekä ylimalkain Kalevalan runojen historiallisuudesta että erittäin niissä kuvatuiksi oletetuista suomalaisten ja lappalaisten välisistä taisteluista on jo puoli vuosisataa aikaisemmin ilmituonut Fabian Collan, jonka esitys ansaitsee tältä kannalta erityistä huomiota. V. 1838 Helsingfors Morgonbladiin kirjoittaessaan »Väinämöisestä ja Ilmarisesta, lähinnä Ukkoa muinaissuomalaisten ylimmistä jumalista», hän ei pidä mahdollisena, että nämä olisivat historiallisia sankareita sanan varsinaisessa merkityksessä (Valda skrifter s. 174—9): »Sillä samoinkuin Suomen Runottarella ei ole mitään puhtaasti sankarillista momenttia, ei ole itse kansakaan elänyt koskaan oikeata sankariaikaa; se on enimmäkseen hiljaisena ja itseensä sulkeutuneena kulkenut uraansa läpi vuosisatojen yön. Tämä väite ei vaatine hiusta halkovaa todistelua. Tosiasia on vielä nytkin päivän selvänä, koko Europan nähtävänä, ja on ollut vuosisatojen aikana: ei milloinkaan, niin pitkälle kuin historia voi katsahtaa taaksepäin, ole Suomen kansa kansana, elimellisenä kokonaisuutena, vihollisvaltana kääntänyt voimaansa toisia kansoja vastaan, ei milloinkaan se ole esiintynyt sotaa käyvänä kansana yhdistynein voimin ja yhteisin pyrinnoin; ei milloinkaan se ole tässä merkityksessä taistellut ja voittanut. — Tietystikään ei voi ottaa lukuun muutamia yksityisiä, vähäisempiä sotaista laatua olevia yrityksiä, joihin joku suomalainen heimo tilapäisesti on antautunut; nämä eivät ole riippuvaisia mistään sankariajasta, mistään kansan voiman- ja kunniantunnon kohoamisesta, vaan ovat hajallisia ilmauksia sortoa ja väkivaltaa vastaan kohdistuneesta puolustuksesta tai kostosta taikka myös pelkästä ryöstönhalusta. Semmoisina hajallisina yrityksinä pidämme kainulaisten ja karjalaisten hävitysretkiä Ruotsiin 8:nnellä ynnä Norjaan 9:nnellä ja 13:nnellä vuosisadalla, karjalaisten toimeenpanemaa Sigturnan ryöstöä 12:nnellä sekä alituisia vihollisuuksia toiselta puolen jäämien ja toiselta puolen karjalaisten tai Novgorodin venäläisten tai molempien välillä 11—13:nnellä vuosisadalla jne. Sillä kun nämä yritykset eivät olleet lähtöisin yhdestä, edes jonkinlaiseksi yhteiskunnaksi yhtyneestä kansasta, vaan hajanaisista heimoista, jotka raakalaisina ja villeinä tuskin vielä olivat vakinaisesti asustuneita, eivät ne voineet olla semmoisen sota- ja

seikkailijahengen aiheuttamia, joka luo todellisen sankarin, mutta joka jo edellyttää sivistyksen sarastusta. Eivätkä ne missään tapauksessa, juuri sen vuoksi että kansa oli hajallaan, voineet synnyttää kansallissankareita, puhumattakaan mistään kansallisesta sankarirunoelmasta.»

»Mutta emme myöskään voi omistaa suomalaisten lappalaisvainoille sitä kansallisen voiman kehitystä ja kukoistusta, joka antaa yksityisen rohkeudelle ja urheudelle tilaisuuden loistavasti esiintyä ja tulla palkituksi vuosisataisella kunnialla ja maineella, vaikka me näistä taisteluista tiedämme, etteivät ne ole unohtuneet ja laulamatta jääneet, että niillä vieläkin on paikkansa vanhoissa runoissamme. Päinvastoin jo se seikka, että juuri nämä taistelut ennen kaikkia muita, joita kansa on kestänyt, ovat saaneet kunnian jäädä muistiin, osoittaa, ettei niiden tärkeys taisteluna ole se, josta johtuu niiden merkitys kansan huomiolla. Sillä vähäpätöiset ja helpot mahtoivat olla taistelut heikkoja, miltei avuttomia lappalaisia vastaan, verraten niihin ankariin otteeluihin, joita Suomen kansa sai kestää lännestä päin tunkeutuvia voimakkaita norjalaisia ja ruotsalaisia sekä myöhemmin mahtavia ja rikkaita novgorodilaisia vastaan. Eivätkö nämä sodat olisi tarjonneet paljoa enemmän aiheita lauluihin, jos olisi ollut kysymys pelkästään taistelusta miekalla? Missään tapauksessa eivät lappalaisvainot saattaneet vaatia semmoista ponnistusta heidän väkevämmiltä ja edistyneemmiltä heimolaisiltaan suomalaisilta, että juuri ne olisivat erikoisesti kohoittaneet kansallistuntoa sankarien ja urostöiden sarjassa ilmenevän voiman kautta. Eikä näitä sotia kaikesta päättäen käyty semmoisella yhteisellä ponnistuksella, että niiden aikana olisi voinutkaan syntyä kansallissankareita, koska päälletunkeutuminen toiselta puolen ja toiselta puolen peräytyminen todennäköisesti tapahtui aika-ajoin ja vähitellen. Että kansallissankareita — michiä, joiden ansiot ovat niin ylevää ja yleistä laatua, kuin Väinämöisen ja Ilmarisen pitäisi olla, siinä tapauksessa, että heidän nimensä olisivat historiallisia — olisi syntynyt pienillä partioiretkillä kunnostautuneista metsäsisseistä, jotka siellä täällä hajallaan eläen kalastus- ja metsästyksensä maajoissaan tai yksinäisissä kaskipaikoissaan eivät muuta sotataitoa tunteneet, näyttää meistä jotenkin vähän uskottavalta. Jos nämä kaksi henkilöä ovat käsitettävät historiallisiksi, niin on niiden pitänyt semmoisina esiintyä koko kansan silmissä, kaikille yhtä tärkeän, yhtä tajuttavan hyveen loistavina edustajina; sillä

ikimuistoista ajoista he elävät yhtäläisesti pohjalaisen ja savolaisen, karjalaisen ja hämäläisen mielikuvituksessa. Eivät siis taistelut lappalaisia vastaan ole voineet olla sankarillisessa suhteessa tärkeitä.»

Suomalaiset, hän selittää, ovat aina tottuneet pitämään pohjoisia naapureitaan mestareina loitsutaidossa. Muistot alituisesta taistelusta näitä noitina pidettyjä vihollisia vastaan, jota kuviteltiin käydyn etupäässä sanan voimalla, saivat vielä suuremman moraalisena merkityksen sulautuessaan aikaisempiin taruihin jumalain ja ihmisten yhteisestä kamppailusta pahoja henkiolentoja vastaan.

Collanin väite, että Kalevalan perusaiheena olisi hyvän ja pahan vastakohta, jäi tosin kannatusta vaille. Mutta sen sijalle tuli luonnontarullinen teoria valon ja pimeyden: päivän ja yön, kesän ja talven vastakohtasta, ollen pitkään aikaa yleisesti tunnustettuna. Collanin uudelleen esiintuoma käsitys Väinämöisen ja Ilmarisen jumaluudesta vakiintui tämän selityksen yhteydessä ja pysyi siitä riippumattakin viime aikoihin asti vallalla.

Comparaetti on tyytynyt yksinkertaisesti esittämään, että suomalaisen sankari-ihanne ei ollut soturin, vaan loitsijan¹. Tämän ihanteen kahta eri puolta edustavat Väinämöinen ja Ilmarinen, toinen tietäjänä, toinen taitajana. He eivät ole jumaluusolentoja, mutta eivät myöskään historiallisia henkilöitä. He ovat pelkästensä loitsijantyyppisiä (II Kalevala s. 140—7).

»Meidän vanhat runomme», lausuu myös Julius Krohn v. 1881 esittäessään muutamia virolaisten historiallisia runoja² (Hist. Ark. VII s. 52), »ovat taivaalla kuvittelevain kangastusten kaltaiset. Ilmielävinä liikkuvat ja taistelevat Kalevalan sankarit edessämme, yhä välistä vilahtaa joku tutulta näyttävän maan ja kansan haamukin silmähämme; mutta kun astumme liikkemäksi, haihtuu kaikki tietymättömiin, kuulumattomiin. Kaikki on puhtaasti myyttillistä; vaikeata, miltei mahdotonta, on saada käsiinsä Kalevalassa kerrottujen tapausten historiallista ydintä, määrätä niille jotakin varmaa tapahtumatannerta maan päällä.»

Kalevalatutkimuksessaan on isävainajani, kuten mainittu, käyttänyt etupäässä luonnontarullista selitystapaa. Hän ei kui-

¹ Taistelunhaluisessa Lemminkäisessä ja sotaan menevässä Kullervossa hän näkee myöhempiä vierasta vaikutusta.

² Nekin ovat alkuperältään epäiltäviä.

tenkaan tahtonut kokonaan kieltää historiallista pohjaa runoiltamme (s. 574): »Historiallista ainetta Kalevalassa on nähtävästi myöskin, mutta ainoasti hiukkasen vertaa, vähemmin kuin missään muussa kansan-epoksessa, arvattavasti luonnollinen seuraus siitä, kun Suomen kansalla on ollut niin vähän ulkonaista historiaa. Ainoat jäljet semmoisesta ovat tietääkseni pohjolaisten sekoitus lappalaisten kanssa, joita suomalaisten täytyi nykyisestä asuinmaastamme karkoittaa. Samoin Kalervon ja Untamon riita näky saaneen vähäisen vaikutusta rajariidoista valtionrajalla ruotsinpuoleisten suomalaisten ja venäjänkarjalaisten välillä. Viimein vielä tuntuu Lemminkäisen ja Tieran sotahalu niinkuin myös teloiltaan makaavan purren ikävöiminen tappeluihin olevan muistoa suomalaisten viikingien retkistä maan valloitusta lähinnä olevana aikana¹»

15. Onko Kalevalassa historiallisia aiheita? II. Todistukset.

Historiallista aihetta etsin ensialuksi, isävainajani viittauksen mukaan, juuri Lemminkäis- ja Kullervorunoista. »Kalevalan runojen historiassa» oletin Ahdin ja Tieran meriretken kuvastavan sitä seikkailuhenkeä, joka teki Suomenlahdenpohjan ynnä Laatokan karjalaiset tunnetuiksi ja pelätyiksi 1100- ja 1200-luvuilla. Näiden karjalaisten vielä talttumattoman sotaisen mielialan käsitin ilmenevän myös Kaukamoisen runossa, joka Kalervon pojan olutjuomingeissa michen surmattuaan pakenee Saareen, missä hurjastelee naisten kera. Mainituksi Saareksi arvelin Retusaarta (nyk. Kronstadtia), johon niinikään sovitin Kultaneidon taonnassa esitetyn kuvauksen

¹ Aikaisemmin oli Julius Krohn pyrkinyt määräämään Lemminkäisen nimellä muisteltujen retkien lähtöpaikkaakin. Osoittaen Lemminkäisen jälkiä paikannimistössä sekä Karjalan kannaksella että Varsinais-Suomessa ja Virossa ja huomauttaen, että kuurinmaalaiset vieläkin nimittävät Kuren (s. o. Kpurin) saarta Suomen saloksi (latiksi *Sāmu sala*), hän sanoo pitävänsä Lemminkäistä personoituna virolaisuutena. »Tämä läntinen Suomen kansan haara se oli, joka ensiksi teki nimensä kuuluisaksi ja peljättyksi merirowsretkillään. Karjalaisten vuoro tuli vasta paljo myöhemmin» (Kirj. Kuukausl. 1869 s. 99—101).

saroin jaetuista Saaren maista (KRH s. 610, 551—2, 265). Näille seuduille sijoitin aluksi myös Untamon ja Kalervon keskinäisen vaimon, jonka samoin kuin isävainajani selitin ruotsin- ja venäjänpuolisten karjalaisten väliseksi rajariidaksi (KRH s. 663).

Mutta todettuani länsisuomalaista vaikutusta Kullervorunoissa rupesin epäilemään Untamon ja Kalervon riidan karjalaista syntyperää ja koetin hakea tapausten paikkaa Varsinais-Suomesta, jossa on ollut vanha *Untamalan* seurakunta, nykyisin kylä Laitilassa, sekä vanha *Karjalan* kylä, nykyisin Mynämäen pitäjään kuuluva kappeli (KRH s. 672).

Teoksen lisäyksissä otin huomioon E. N. Setälän selityksen, että Kalervon kasvinpaikka *Karjala* olisi väännös aikaisemmasta muodosta *Kaljala*, joka tavataan eräässä runon toisinnossa, ja että tämä tarkoittaisi vanhan *Kalaisten* (Uudenkaupungin läheisen) kauppalan seutuja, Agricolan ruotsalaisten asuttamaksi mainitsemaa *Kalantia* (FUF X s. 75—8). Näin ollen kalervolaisten kotia ei ollut etsittävä itäpuolelta Untamalaa Karjalan kappelista, vaan länsipuolelta Kalannista. Kun lisäksi otin huomioon, että *Unto* ja *Suomi* sanoja on vaihdellen käytetty Untamon kodista, niin tulii siihen johtopäätökseen, että Untamon ja Kalervon keskinäisessä vainossa kuvastuisi kansallinen vastakohta suomen- ja ruotsinkielisten Varsinais-Suomen asukkaiden välillä (KRH s. 809).

Niinikään nojautuen Agricolan tiedonantoon ruotsinkielisistä *luotolaisista*, jotka ennen (varsinais-)suomalaisia tulivat kristityiksi ja saivat kokea vihollisuutta pakanallisten naapuriensa puolelta, oletin saman vastakohtan ilmenevän myös Lemminkäisen retkessä Luotolaan sisarensa ja lankonsa luokse, jotka tarjoavat hänelle käärmeolutta ja jotka hän sen johdosta surmaa miekallaan.

Lemminkäisrunon siirryttyä länsi-Suomeen, joutui myös Ahdin meriretken ja Kaukamoisen seikkailujen sijoittaminen »Karjalanpohjaan» epäilykseni alaiseksi. Ahdin runossa *markan* ja *pennin*gin mainitseminen, ei ainoastaan tilapäisenä sotasaaliina, vaan vielä kotoisena kätkönä, viittasi läheisempään suhteeseen Ruotsin kanssa. Saari, josta kevytmielinen Kaukamoinen edelleen pakenee: *syvemmmälle Ruotsinmaata, keskelle Viron taroa*, ei ollut etsittävä Suomen lahden pohjukasta, vaan Itämereltä. Olisiko liian rohkeata päättää, arvelin, että samoin kuin ruotsinkieliset »luotolaiset» Agricolan todistuksen mukaan pakenivat Ruotsiin lankojensa luo, samoin varsinaissuomalaiset turvautuivat alkukotiinsa Saarenmaahan (KRH s. 805—8)?

Pitkemmälle menemästä historiallisten aiheitten hakemisessa esti minua se vakiintunut katsantokanta, että Väinämöinen ja Ilmarinen olivat alkuansa jumaluusolentoja. Tosin havaitsin, että heitäkin oli useissa runoissa esitetty ikäänkuin historiallisina henkilöinä. Mutta pysyen siinä käsityksessä, että Väinämöinen ja Ilmarinen olivat näihin runoihin myöhemmin siirtyneitä muutamista harvoista runoista, joissa voitiin selittää heidän esiintyvän jumalina, pidin näiden runojen historiallisuuden pelkästään näennäisenä.

Historiallisiksi olettamissani Lemminkäis- ja Kullervorunoissa ilmaantuviin nimiin en myöskään enempää huomiota pannut, vaikka isävainajanikin oli puoltanut A. Schiefnerin *Kaleva* nimelle antamaa historiallista selitystä. Islantilaisissa tarinoissa kerrotaan 9:n neljä vuosisadalla idästäpäin Norjan Lappiin hyökänneistä *Kylfingeistä* ja esitetään *Kylfingaland* samana kuin *Garðaríki* eli Novgorodin valtio. Nimitys *Kylfingit* on yhdistettävä Venäjän vanhimmassa lakikirjassa slaavilaisesta rahvaasta etuoikeutettuna luokkana eroitettuihin Varjageihin eli *Kolbjageihin*. Venäläisissä sankarilauluissa mainitaan nimet *Kolyvan* ja *Kolyvanovitš*. Samoja Kolbjageja ja Kolyvanovitšeja mahtoivat olla ne Kalevanpojat, joiden kera 1600-luvulla muistiinpanun tarinan mukaan Suomen kuningas valloitti koko Venäjän (SKR I s. 288, 321).

Toinen, Ahlqvistin esiintuoma *Kaleva* sanan johto liettualaisesta *kálwis*, 'seppä', oli silloin kielimiesten yleisesti tunnustama (Setälä, FUF VII s. 249) ja tätä näkyi tukevan Ahlqvistin huomauttama virolainen Antoa ja saantia kuvaileva lastenloru:]

Mina kaku Kalevile,

Kalev mulle rauda.

Mainitun lastenlorun toisinnot sai tutkittavakseen kansanrunousseminarissa Auk. Salo. Niistä kävi selville, että esitettyyn säpariin oli kuulunut jatkona (JSFOu XXX 35, s. 5—6, 147):

Mina raua Reole,

Regu mulle kulda.

Kullan antajana esiintyy toisinaan myös *kuning* eli *kuningas*. Ei ollut vaikea arvata, että *Regu* nimi saattaisi liittyä latinaista *rex*, 'kuningas', vastaavaan gootinkieliseen *reiks*, 'herra', ynnä muinaisskandinavisilaiseen *rikr*, 'mahtava', mistä johtuu myös virolais-suomalainen sana *rikas*. J. J. Mikkola huomautti Olavi Tryggvenpojan tarinassa mainitusta virolaisesta isännästä, jonka kodissa tämä norjalainen kuninkaanpoika oli orjana vv. 967—972. Hänellä

oli nimenä *Reas*, hänen emännällään *Rekon* ja pojallaan *Rekoni*, nähtävästi Rekonen eli pikku Reko.

Mutta samassa lastenlorussa tapaamme edempänä säeparin (JSFOu XXX 35 s. 6—10):

Mina villa Vidrikule,

Vidrik mulle uuc kuue.

Vidrik eli *Üdrik* nimiselle uuden takin antajalle löytyi muissa-kin virolaisissa runoissa vastineita: *Vidres* eli *Udres* ynnä johdannainen *Utrepane*, jonka rinnalla mainitaan *Kalevi* ja *Lemingäne*. Niinkään Inkerin runoissa tapasin vastaavan *Vietrikkä* nimen ja sen väännöksiä: *Viertykö*, *Vertykkö*, *Vierikkä*, *Vedöökkä* ynnä *Veilikkä*. Viimemainittu, tunnettuun sanaan mukautunut nimenmuunnos on myös Kaukamoisen surmaamalla Kalervon pojan pitovieraalla. Kuten on mainittu (s. 147), käytetään inkeriläisissä häärunoissa *Vietra* eli *Vetra* veljen kunnioittavana mainesanana. Tämän nimen Mikkola jo ennen Regu sanan selviämistä yhdisti anglosaksilaisessa Beowulf runoelmassa esiintyvään Ruotsin goottien nimitykseen *Vedergeatas* eli pelkästään *Vederas* (gen. *Vedra*)¹.

Kun siten kysymyksenalaisessa lastenlorussa oli löytynyt kaksi historiallisiksi selitettävää nimeä, saattoi näihin kolmantena hyvin lukea *Kalevin*. Sanan selittäminen s e p ä k s i kadotti ainoan tukensa, joka sillä mainitussa runokohdassa oli ollut. Ettei raudan antajaan välttämättä liity sepän merkitys, todistaa muuten toinen, länsisuomalainen loru Kukon ja kanan kylpymatkasta, jossa raudan antajana on *Ruotsi*.

Schiefnerin keksimään ja Julius Krohniin puoltamaan *Kaleva* nimen selitykseen kiintyi niinollen uudelleen huomio. Mitä tiedämme mainituista *Kylfingeistä* eli *Kolbjageista*? Egilin tarinassa kerrotaan 9:n neljällä vuosisadalla norjalaisen kuninkaan Harald Kaunotukan läänitysmiehen Thorulf Kvedulfinpojan tavanneen veroitusmatkallaan Lapissa *Kylfingejä*, joiden sanotaan tulleen idästä päin, käyneen kauppaa lappalaisten kanssa ja ryöstelleen heidän maataa; hän oli surmannut heidän sadan miehen suuruisen seurueensa ja saanut paljon saalista. *Kolbjageista* mainitaan 11:n neljällä vuosisadalla hallinneen Jaroslavin lakikirjassa, että heidän samoin kuin Varjagein vala riitti syytöksen toteen näyttämiseksi, mihin Venäjän slaavilaisilta alamaisilta vaadittiin kahden todistajan esittäminen.

¹ Sittemmin on T. E. Karsten huomauttanut itägoottilaisten kuninkaitten nimestä *Vidivius*, *Vitricus* eli *Vetericus* (ASScF XLV 2 s. 245)

Samoihin aikoihin luetellaan byzanttilaisissa asiakirjoissa Russit, Varangit ja Kulpingit Kreikan keisarikunnassa palvelevien palkkasoturien joukossa.

A. H. Virkkunen (SMYA XVI s. 89—91) arvelee Kylfingien olleen kansallisuudeltaan karjalaisia, jotka jo silloin saattoivat olla lappalaisten naapureina ja siten helposti tulla tekemisiin heidän kanssaan. Nimitys on skandinavilaisten antama ja arveltu muodostuneen sanasta *kytfa*, 'nuija'. Sama nimitys olisi myöhemmin voinut siirtyä muodossa *Kolbjag* toiselle kansallisuudelle, jonka asevarustus muistutti vanhoja »nuijamiehiä».

T. E. Karstenin mukaan on kuitenkin Kylfing, Kolbjag johdettava sanasta *kolfr*, joka merkitsee 'seurapiiriä, toverikuntaa, liittoa'. Siinä tapauksessa on tällä nimityksellä alunpitäen ollut eristetyn sotilasryhmän merkitys. *Kylfing* ja *Kaleva* nimien äänteellistä suhdetta arvosteltaessa on huomioon otettava *Karjala* nimen muinaisskandinavilainen vastine *Kyrjala*.

Kalevan alkuperää valaisee myös sen runollinen kertosana *Osmo*, jonka Julius Krohn on yhdistänyt skandinavilaiseen *Osmund* (< *Ásmundr*). Paitsi henkilönimenä¹, on tämä sana lainattu valurautaa merkitsevänä appellativina (viron *osman*). Nimi on ollut ilmeisessä yhteydessä vanhimman raudanvalmistustavan kanssa, jonka taitajat ovat olleet erikoisessa yhteiskunnallisessa asemassa.

Osmosta eli *Osmerosta* on alkusoinnun vaikutuksesta muodostunut *isän* nimitys inkeriläisissä häärunoissa ynnä *itse* sepän nimi Kultaneidon taonnassa: *Ismaro*. Ilmanjumalan nimen tähän sekaantuessa on sitten yleiseksi sepännimitykseksi runoissa tullut *Ilmaro* eli *Ilmari* (JSFOu XXX 35 s. 22—6).

Jos kerran *seppo Ilmarinen* oli eroitettava samannimisestä jumalasta, niin seurasi luonnollisesti kysymys, mikä oli *Väinämöinen*. Sitäkään ei ole täytymys olettaa jumalannimeksi. Agricolan tiedonanto, että *Äinämöinen wirdhet tacoï*, on paraiten sovellettavissa inhimilliseen runoseppään; Apollontapaista runouden jumalaa ei muinaissuomalaisilla ole ollut. Kilpalaulannassa mainitaan Väinämöistä *laulajaksi* ja *suureksi mieheksi*. Samporunossa häntä puhutellaan *hyväsukuiseksi*. Varsinais-Suomesta Maskusta tunnetaan vuodelta 1439 sukunimi *Vaeinolaynen*. Väinämöinen eli Väinöläinen voidaan aivan yhtä hyvin selittää *väinän* eli salmen rannalla

¹ Myös Venäjällä ilmaantuu Varjagien joukossa *Asmud* Igorin pojan Svjatoslavin holhoojana n. 945.

asujaksi kuin tyynen veden haltiaksi (JSFOu XXX 35 s. 30—6). Mutta todennäköisintä on, että Väinämöinen eli Väinöläinen tarkoittaa Väinäjoen tienoilla eläjää. Vielä 1200-luvulla oli Väinäjoen suupuoli liiviläisten asuttama; Henrik Lätiläinen kronikassaan mainitsee nimenomaan *Lyvones Veinalenses* (X 6, vr. XI 13; *circum Dunam habitantes*).

Tätä selitystä vahvistaisi Väinämöisen kertosana *Uvantolainen*, josta *Suvantolainen* on myöhempi alkusoinnun aiheuttama muunnos. Uvantolaisen on E. A. Tunkelo johtanut tyynesti virtaavaa vettä merkitsevistä *uva* sanasta (Vir. 1914 s. 195). Mutta toinenkin Tunkelon ehdottama sekä H. Ojansuu kehittämä selitys on mahdollinen. Kaakkois-Virossa Henrik Lätiläinen mainitsee *Ugauni* nimisen maakunnan, jonka mukaan lätiläiset vielä nimittävät virolaisia *igauni*. Myöhemmin siitä tavataan muoto *Oandi(maa)*, joka on muodostunut vanhemmasta *U(g)andi* ja vastaa äänteellisesti suomalaista *Uvantoa*. *Uvantolainen* siis tarkoittaisi etelävirolaista ja soveltuisi hyvin Väinäjokelaisen kertosanaksi. Ojansuu on vielä huomauttanut, että *Suomi* virolaisissa paikannimissä esiintyy etupäässä etelä-Virossa ja että lounais-Viron jokien nimillä *Pärnu* ja *Halliste* on vastineensa varsinaissuomalaisissa *Perniän* ja *Halikon* joissa.

Nähtävästi siis Väinämöisen nimi viittaa siihen kansanainekseen, joka saapui Suomeen Riian lahden itärannikolta ynnä sen edustalla olevilta saarilta. Täältäpäin ovat voineet olla kotoisin myös muutamat skandinavilaisperäisten nimien omistajat, kuten *Ahti Saarelainen* sekä *Osmolainen*, jonka kantasanan on säilyttänyt Odinsön virolainen nimitys *Osmussaar* ynnä Väinäjoen suussa 1200-luvulla mainittu liiviläinen *Osmesare*, mistä Mikkola on huomauttanut.

Toiset Kalevalan sankarinimistä taas viittaavat siihen germanilaiseen kansanainekseen, joka suomalaisten saapuessa asuilänsi-Suomessa tai niihin skandinavilaisiin, jotka pakanuuden lopulla viikinkiretkien aikana perustivat Suomen rannikoille kauppiassiirtoloita ynnä sotilas-asemia (ks. SRU s. 346).

Skandinavilaisperäiseksi sankarinimeksi on edelleen yritetty selittää *Kaukamoinen* eli *Kauko*, jota on verrattu frankkien van-

hempaan nimitykseen *Chauci* (vr. nykyisruotsin *hög*, 'korkea'). Niinikään *Joukahainen* eli *Jouko* olisi T. E. Karstenin mukaan yhdistettävä riitaa merkitsevään sanaan *jukka* eli *jaukka*, joka on johdettu samanmerkityksisestä gootinkielisestä *juuka*. Vielä on Karsten rinnastanut *Ahdin* ja ruotsalaisten kuninkaannimen *Ottar* (Beowulfissa *Öt-hera* < *Äht-hariR).¹

Ahdin toverin *Teurin* nimi (I 906—7) voitaisiin kenties johtaa muinaisskandinavisesta miehennimestä *Diuri* (nykyisruotsin *djur*, 'eläin'), joka esiintyy useassa Upplannin ja Östergötlanin kivistä kirjoituksessa ja muodossa *Dir* tunnetaan Kievin valtion perustajan nimenä (v. 862). *Kullervon* on Setälä (FUF X s. 56) yhdistänyt muinaisskandinavisesta *kolly* (vr. ruots. *kullersten*, 'pyöreä kivi'), jolla on merkityksiä: 'pyörästetty nappu, ihmispää, hiukseton (orjan) pää, mieshenkilö'. Sitä on Ruotsissa usein käytetty henkilönnimenä ja muodossa *Kol* se mainitaan V. Thomsenin luettelossa Venäjän valtakunnan perustamisen aikana esiintyvistä skandinavisista nimistä (v. 944).²

Ismaron rinnalla Kultaneidon taonnassa esiintyvä sepän nimitys *A(a)tsarlainen* lienee yhdistettävissä muinaisskandinavisesta *Antsuar*, joka Suomen ruotsalaisillakin vielä keskiajalla tavataan muodossa *Atzur* (v. 1409 Inkoossa) ja joka R. Saxénin mukaan voi merkitä 'vastaajaa, takaajaa'. Erään *Atsar*laisen väänönksen kertosanana ilmaantuva *Tärpyläinen* sekä karjalaisissa häärunoissa käytetty mairesana *Tervulainen*, jonka muunnoksella *Terholainen* on kertosanana *Osmolainen*, saanee mahdollisen selityksen skandinavisesta miehennimestä *Diarfr*, joka on löydetty upplantilaiselta riimukiveltä ja Ruotsin keskiaikaisistakin asiakirjoista latinaisilla päätteillä *Diefuerus*, *Diäerwoni* (nykyisruotsin *djäv*, 'rohkea'). *Tervulaisen* ja sen toisintojen kanssa vaihtelee samoissa häärunojen puhuttelusäkeissä *Teutamoinen* eli *Tiutamoinen* muunnokseen, joista muutamalla on niinikään kertosanana

¹ ASScF XLV s. 245—7. Muinaisruotsissa on *ähta* sanalla vainoamisen merkitys. Renvallin sanakirjassa on *Ahtolainen* selitetty: *viatoribus molestus*, matkustajia ahdistava, mutta tämä tarkoittaa aivan toista: ahteen haltiaa.

² Mainitussa luettelossa tavataan samalta vuodelta *Istr*, jota vastaa ruotsalaisten riimukirjoitusten *Istrur*. Tähän voitaisiin mahdollisesti yhdistää Kyykkäärmeen synnyssä 30-kesänä sotia käyvä *Istervo*, *Istero*, *Istor* eli *Istervon kuningas*, jolleitään nimeä tahdota johtaa *Israelin* lyhennyksmuodosta *Ista* (SSL s. 38—41).

Osmolainen. Mainitun kunnianimityksen kanssa lienee rinnastettava muinaisskandinavisesta *thiödann*, 'joukonjohtaja', ja *thiödkonungr*, jota käytettiin Uppsalan ylikuninkaasta, ynnä gootinkielinen *thiudans*, mikä merkitsee 'suurkuningasta' (Vir. 1918). Kun ottaa huomioon, että vatjalaisissa häärunoissa esiintyy sulhasen nimityksenä *sukukuningas* (Lönnrot 15), saattaa *Teutamoi-*sella hyvin ajatella olleen kuninkaan merkityksen.

Näitä nimenselityksiä on kuitenkin toistaiseksi pidettävä pikemmin mahdollisina johtopäätöksinä,¹ jos historiallinen katsantokanta runoihimme nähden osoittautuu oikeaksi, kuin sitä tukevana todistuksina. Asiallisempi on *unpiruotsalaisen uroon* esiintymisen Ennen naidun naisen tappajan runossa (esim. III 1235). Mutta ennen kaikkea on huomattava Hiiden hirven hiihdännässä *vuojolainen kauppi*, joka edustaa voionmaalaisten eli gotlantilaisten muinaista kaupankäyntiä Suomessa.

Vieläkin kaukaisempiin kauppasuhteisiin voisi viitata nimi *Lemminkäinen*, jos se on johdettavissa muinaisskandinavisesta *flaemingr*, 'fläämiläinen'. Erittäin vilkas näyttää 800-luvulla ja seuraavilla vuosisadoilla olleen Ruotsin yhteys Alankomaitten kanssa. Dorestad Reinin varrella oli tärkein kauppapaikka, jonne Ruotsin apostolin Ansgariuksen elämäkerrasta päättäen pohjoismaalaisia tiheään saapui ja josta kauppamiehiä lähti Skandinaviaan jääden sinne asumaankin. Näillä kauppiilla tiedetään olleen oma kiltansa eli järjestönsä Sigtunassa. On siis hyvin todennäköistä, että fläämiläisiä on käynyt kaupanteolla Suomessakin.

Paitsi *Vifosta* siirtynyttä suomalaista ja maassa ennestään asunutta tai myöhemmin saapunutta germanilaista kansanainesta on Suomessa elänyt sen vanhimpia asukkaita

¹ Osittain on niitä omasta kielestäkin selitetty. *Osmo* herran merkityksessä on yritetty johtaa ahmaa merkitsevästä *osma* sanasta (A. V. Koskimies). *Kaukamoinen* tarkoittaa vatjankielestä vierasta (V. Alava). *Joukahainen* on yhdistetty sanaan *joukea*, 'solakka, suurikasvuinen' tai virolaiseen *jöud*, 'voima' (K. Krohn) taikka myös lappalaisiin lumella pyryttämistä ja jääkolvalla peittämistä merkitseviin vartaloihin *joavga-* ja *jouku-* (E. N. Setälä ks. s. 188). *Kullervo* Kalervon poikana saattaisi olla vääntynyt mainesana *kultainen* (J. Krohn). Alempana mainitun Lemminkäisen toisintomuoto *Lemmin poika* (I 758) viittaisi *lempi-*sanaan. Virolainen *Lemming poega* (KRH s. 251) kuitenkin osoittaa *Lemmin* muodon olevan myöhemmän lyhennyksen; *-ing* on hyvin tavallinen skandinavisesta joht-

lappalaisia. Nämäkin ilmaantuvat sankarirunoissamme, merkittävä kyllä sen *Vuojolaisen* yhteydessä, joka suksillaan Hiiden hirveä takaa-ajassaan joutuu lappalaisten kotapaikoille. Niin likellä voionmaalaisten kauppa-aseimia vielä olivat lappalaisten asuinsijat. Että lappalaiset liikkuvat lähellä merta, todistaa myös runo *kyttö-* eli *viirusilmäisestä Lappalaisesta*, joka ampuu Väinämöisen mereen. *Viikkoisen*, s. o. pitkällisen, *vihanpidon* mainitseminen synnä ampumiseen näyttää viittaavan vihollisiin suhteisiin maahan siirtyneitten suomalaisten ja heidän tieltään väistyvien lappalaisten välillä. Että tässä on muisto todellisista taisteluista, osoittaa Lappalaisen kosto aseella ja nimenomaan heikommalle edullisemmalla, mutta vähemmän kunniallisella *jousella*; suomalaisten ja skandinaviaalaisten väliset riidat ratkaistiin *miekalla* päättäen Kaukamoisen ja Lemminkäisen runoista. Mitään loitsintataisteluja lappalaisten kera ei kertomarunoissamme ole kuvattu. Joukahainen, joka antautuu kilpalaulantaan Väinämöisen kera, ei ole lappalainen (s. 11). Pohjolan emäntä, jonka luokse Lappalaisen mereen ampuma Väinämöinen kauvan ajelehdittuaan joutuu, on alkuansa, kuten saamme nähdä, merentakaisen Vuojolan emäntä. Vasta kristillisen ajan loitsurunoissa ilmenee vastakohta loveenlankeajan, pakanallisen lappalaisnoidan ja katolisia sanakaavoja ynnä taikatemppeja käyttävän suomalaisen tietäjän välillä (SRU s. 25—37).

Paikanmääreistä (SRU s. 333—4) *Suomi*, *Vuojola* ja *Väinölä* ynnä usein mainittu *meri* ulappoineen osoittavat, että tapaukset liikkuvat Varsinais-Suomen, Voionmaan ja Väinäjoen seutujen välisellä alalla. Vaikeampi on varmaan päättää, mitä muita Itämeren saaria, paitsi Gotlantia, on runoissa tarkoitettu. Juomingeistaan kuuluisaa *Saarialaa* ja satojen lempiväin neitojen *Saarta* on vaikea löytää Ahvenanmaan saaristosta. Mutta jos ne pitäisi samana kuin nykyisen Saarenmaan, niin mikä sitten olisi *Luotola*, jota käytetään *Väinän* ja *Väinölän* kertosanana? ¹ Jos ne taas yhdistäisi Voionmaan eli Gotlantiin, niin täytyisi olettaa tätä nimitetyn paitsi erikoisesti *Vuojolaksi* myös yleensä *saareksi* ennen muita saaria Itämerellä.

Mahdollisesti on *Luotolaa* ja *Saarta* etsiessä vielä lukuun-

¹ Toinen *Väinölän* kertosana *Ulappala* on mahdollisesti vain väänös *Uvantolaa*.

otettava *Björkö* Mälariissa, se saari, jossa muinainen *Birkan* kaupunki sijaitti. Tämä kaupunki oli viikinkiajan alusta Svealaisten kaupankeskukseksi, johon liike suuntautui toiselta puolen slaavilaisista maista ja toiselta puolen Alankomaista saakka ja josta se ulottui molemmille tahoille. Käydessään siellä 800-luvulla kristinuskoa saarnaamassa Ansgarius tapasi useita kauppamiehiä, jotka olivat ennestään vastaanottaneet kasteen Dorestadissa. Keskvaiheilla 900-lukua Birka hävitettiin autioksi ja toiseen paikkaan, muutama Mälarin lahteen perustettiin *Sigtuna*, joka oli Ruotsin maan tereen tärkeimpänä kaupunkina, kunnes sen karjalaiset tai toisten tietojen mukaan virolaiset meriretkelijät polttivat pohjia myöten ja Mälarin suulle rakennetun Tukholman oli vuoro kohota Ruotsin pääkaupungiksi.

Vastaiselle tutkimukselle on tässä mielenkiintoinen selvitettävä. Neitojen *Saaren* määräämisessä saattanee olla apuna saaren harjun näkymisen kauas merelle sekä tämän harjun nimitykset: *saviharju*, *hietaharju* ja *kirkkoharju*, ynnä Saaren kertosana *Nenäniemi* (I 729, 768, 759).

Mitkä Kalevalaan otetuista ynnä sen ulkopuolelle jätetyistä kansanlauluista ovat pakanuudenaikuisia sankarirunoja, on ainoastaan yksityiskohtaisen tutkimuksen avulla ratkaistavissa. Meidän on muistaminen, etteivät todisteiksi riitä pelkät henkilönnimet. Pakanuudenaikuisia nimiä tavataan käytännössä vielä myöhään keskiajalla, esim. mainittu *Vaeinola* Maskussa v. 1439, *Kaukamely* Köyllössä v. 1422 ja *Osmanpoyca* Eurassa v. 1420. Näitä nimiä, kuten on huomautettu (s. 189), on voitu siirtää ilmeisesti myöhemmin syntyneisiin runoihin. On siitä syystä etsittävä vielä muita todisteita runojen sisällyksestä, sittenkuin ne yksitellen on saatu alkumuotoonsa palautetuiksi. Mutta ensinnä on tarkastettava mitä laatua nämä todisteet yleensä voivat olla.

Norjalainen historioitsija A. Bugge lausuu teoksessaan *Vikingerne* (I—II 1904, 1906), että useimmilla kulttuurikansoilla on ollut viikinkiaikansa eli, niinkuin sitä usein sanotaan, *sankariaikansa* (II s. 135). Jos viikinkiajaksi nimitetty murrosaika pohjoismailla, joka alkoi vuoden 800 tienoilla ja jota Ruotsissa kesti vielä 11:nnessä vuosisadalla, on ulottunut myös Suomeen, niin on suomalaisillakin ollut skandinaviaalaisten pikkukuningasten ja viikinkipäällikköjen kaltaisia suurmiehiä, joiden johtajina olo sekä sotaisissa yrityksissä että rauhantöissä on voinut jäädä kansan muistiin.

Selvempiä viittauksia todelliseen suomalaiseseen sankariaikaan kuin ne, jotka mahdollisesti sisältyvät runojemme sankarien nimiin, tarjoovat näihin nimiin liittyvät määreet: mainesanat, esineet ja toiminnat.

Väinämöistä esitetään, kuten näimme (s. 210), *suurena miehenä* ja *hypäsukuisena*. Ahti Saarelaisen kunniaa ja valtaa kuvaavat mainesanat *auvopoika* ja *liioin voipa* (I 907); esiintyyä Ahti nimenomaan *Saaren vanhimpana* eli *kuninkaana* (KRH s. 728). Väinämöisen tuomitsemasta pojasta sisaret käyttävät nimitystä *sotijalo* ja Virokannas hänet kastaa *kuninkaaksi* (I 683). Myös Kullervon sanotaan olevan *kuninkaan* (FUF III s. 39):

Kulleroinen mies kuningas, kuninkaaksi kutsutahan.

Virolaisessa runossa ilmaantuu *Osmi*n kertosanana venäjämästä lainattu kuningasta merkitsevä *koruli* (JSFOu XXX 35 s. 23). Tämä slaavilaiskielten sana on säilyttänyt muiston Kaarle Suuresta samoin kuin sana *keisari* Julius Caesarista.

Annetaanpa suomalaiselle sankarille välistä maine- tai kertosanaksi *pyhä*, jopa *Jumala* (sam. s. 32):

Jou'uin juottohon Jumalan, käräjähän Väinämöisen.
piiruhun pyhän Kalevan,

Pohjoismainen ylimys ei näet ollut ainoastaan maallisissa, vaan myös hengellisissä asioissa kansansa johtaja. Skandinaveilla hänen tiedetään olleen paikallisen pyhätön hoitajan ynnä uhrin papin, joka yhteisillä käräjillä suoritti uskonnolliset menot. Näihin menoihin kuului tietysti myös sanellun tai laulettuun uhrirukouksen esittäminen.

Muinainen uhrilaulu on ollut »Ukkopäivänä» Inkerissä laulettu runo, jossa Ukolle osoitettuun rukoukseen liittyy kertomus Sämpsi Pellervoisen noudannasta (ks. s. 188), mikä suomenpuolisessa toisinnossa esitetään tapahtuneen Luotolan hallitsijan Ahdin määräyksestä ja tarkoittaneen maankasvun edistämistä. Samassa tarkoituksessa pakanalliset Svealaiset määräaikana vuodessa kuljettivat ympäri viljavuudenjumalan Freyn kuvaa (KRH s. 754—65).

Viikinkiretket olivat kohottaneet varallisuuden pohjoismailla korkeimmilleen. Ruotsin oloista kertoo Adam Bremeniläinen 11:nnessä vuosisadalla, että koko maa oli täynnä ulkoa tuotuja

tavaroita. Svealaisilla ei ollut puutetta mistään, heillä oli kaikkea ylellisyyttä; kultaa, hopeaa, ruhtinaallisia ratsuja, majavan- ja nääpänturkiksia, joihin muut mielettömästi ihastuvat, he eivät pitäneet minään. Aineellinen hyvinvointi oli Ruotsissa niin yleinen, että ensimmäisten kristittyjen keräilemät almut oli lähetettävä ulkomaille, kun ei omassa maassa ollut tarvitsevia (A. E. Holmberg, Nordbon under hednatiden s. 125, 546).

Etteivät Viro ja Suomikaan jääneet aivan osattomiksi niistä aarteista, joita viikinkikaudella tulvi sekä länsi- että itä-Europasta pohjoismaihin, todistavat muinaislöydöt siltä ajalta. Kullana ja hopean runsaus kuvastuu runoissakin.¹ Ennen mainitussa lastenlorussa esiintyy *Regu* eli *kuningas* kullanantajana niinkuin viikinkiläispäälikkö, joka arkustaan tai käsivarreltaan ottaa kultaisen kierrerenkaan ja taittaa siitä kappaleen tai lahjoittaa sen kokonaisenakin palkinnoksi. Virolaisessa Kultaneidon taonnassa kuvittelee ihmisen suuruuden kuvan valmistaja saavansa omaisiltaan kokoon siihen tarvittavan määrän kultaa ja hopeaa (KRH s. 249). Inkeriläinen runo, joka esittää saaren syntymisen pudonneesta kultamurusta, alkaa mainitsemalla, miten Kullervo Kallervon poika (III 1238—9):

Kulki vuoden kultinehen, vierä verkatorvinehen.

Sämpsiän runossa kuvataan, kuinka Ahti kaksin, kolmin päivin (KRH s. 754):

Rahojahan raksutt[eli], rahat raksui pöyän päällä,
helkkytti hopeitahan; — helkkyi [L]uotolan hopeat.

Samassa runossa selitetään, että:

Ennen Ahti maita puuttui, ennenkuin Sämpsi siemeniä.

Kun Ahdin maita on voitu verratakaan viljavuudenjumalan siemeniin, on niitä täytynyt olla melkoisen laajalti yhden miehen hallussa. Skandinaviassa tiedetään juuri viikinkiaikana rikkauksien kasaantuessa ja epätasaisesti jakaantuessa pientilojen oston kautta muodostuneen suurtiloja.

Samat viikinkiretkillä saadut rikkauudet ja itse ryöstöretket lisäsivät myös suhteettomasti orjien lukua pohjoismailla. Ah-

¹ Sama ilmiö legendarunoissa ja loitsuissa, etupäässä Metsän luvuissa, saa selityksensä niistä mielikuvista, jotka liittyvät taivallisiin pyhimyksiin, erittäinkin metsän emäntään Annikkiin eli pyhään Annaan (SRU s. 181).

dilla mainitaan olleen *orjan* pellolla kyntäjänä; Ismaron eli Ilmarin kultaneidon taonnassa ilmaantuvat lietsojina *orjat*, joilla voi olla kertosana *väkipuolet* (KRH s. 602, 270). »*Vähän on vangilla* (kk. vankilla) *väkeä*», vastataan tarpojaksi tarjoutuvalla väkimiehelle, joka saman Kullervorunoihin liittyneen kappaleen toisoinnoissa esiintyy *wutena orjana* eli *rahanalaisena* (KRH s. 696, I 928). Tosin *orja* nimitystä on käytetty myös myöhemmässä *palkkalaisen* merkityksessä, mikä sillä voi olla kertonakin, kuten toisinaan Kultaneidon taonnassa (KRH s. 277, vr. I 515 *palkkalainen — osto-orja*) ynnä Kalervon ja Untamon runossa. Jälkimmäisessä Untamon orjat ottavat miekka kädessä osaa sotaan; joskus heitä sanotaankin *sotamiehiksi* (KRH s. 647, 664). Mutta Samporunossa, niinkuin saamme nähdä, mainitaan erikseen ne *orjat*, joilla Pohjolan emäntä soudattaa purttaan noutaakseen rantaan merellä ajelehtineen Väinämöisen, ja erikseen ne *sadat miekalliset miehet*, jotka hän aseistaa Sammon ryöstäjän takaa-ajoa varten. Samoin skandinavilaisella ylimyksellä oli paitsi orjia, joista luotettavimmille saattoi uskoa aseitakin, myös vapaita palvelijoita, sekä toverillisia seuralaisia, joten hänellä tarpeen tullen saattoi olla monisatainen sotajoukko käytettävänä (K. Weinhold, *Altnordisches Leben* s. 429, 435).

Naisorjien osto ynnä naisten ryöstö lisäsivät viikinkiajalla myös suhteettomasti sekä aviollisten että aviottomain *v a i m o j e n l u k u a*. Germanien alkuperäinen yksiavioisuus, jota Tacitus aikoinaan ihasteli, oli Adam Bremeniläisen mukaan viikinkiajan lopulla aivan harvinaista Ruotsissa. Jokainen ruotsalainen piti varojensa mukaisesti kahta, kolmea tai useampia vaimoja, mutta rikkailla ja mahtavilla oli niitä lukemattomia. Viikinkiseurueiden etenkin ulkomaisilla sota- ja kauppa-asemilla pakollinen aviottomuus johti vapaisiin lemmensuhteisiin maan asukasten kanssa. Sen ajan ihannejumalasta Odinista laulettiin, että hän rakasteli monta naista, mutta petti ne viimein kaikki (Bugge II s. 126, I s. 47, 66, II 219, I s. 67). Runossa Hiiden hirven hiihdännästä mainitaan *vuojolaisella* eli gotlantilaisella kaupilla, samoin kuin kestillä Hansakaupan aikuisessa Annikaisen virressä, olleen *lempityttösen* (KRH s. 804, vr. Kant. Tutk. I s. 75). Etuoikeutetun ylimyksen hurjisteluna on Kaukamoisen seikkailu Saaren sadan ja tuhannen morsiamen kanssa ymmärrettävä. Naista kohtaan yritetystä väkivallasta kertoo muiden muassa virolainen runo Sulevin, Kalevin pojasta sekä vastaava suomalainen runo Riion eli Kalevan pojasta (KRH s. 385).

Toiselta puolen kohosi ylimysnainen pohjoismailla viikinkiaikana yhteiskunnalliseen asemaan, jommoista hänellä ei sitä ennen eikä jälkeenpäin katolisella aikakaudella ollut. Mieheensä kuoltua hän saattoi toimia perheensä pääne ja naittaa tyttäriään, mikä yleensä oli lähimmän miespuolisen sukulaisen oikeus. Hän voi myös periä maata ja esiintyä suurten tilojen haltiana. Hän sai olla sukupyhätönkin vartija, *gyðja*, vaikkei tämän nimen, miespuolisen *goðin* vastineen, aina tarvitse sitä tarkoittaa. Hän uskalsi pukeutua sotasopaankin ja johtaa joukkojaan taisteluun. Irlantilaisissa aikakirjoissa mainitaan viikinkipäälliköiden joukossa 900-luvulla olleen »punaisen neidon»; tämän muisto on säilynyt laulussakin, joka alkaa: »suuri laivasto saapui punaisen naisen johdolla, joka oli julmempi kuin mikään yli myrskyisän meren hyökännyt vihollinen» (Bugge I s. 39, 75, 52, 74, 79).

Yhtäläinen yhteiskunnallinen asema on Samporunossa *Pohjolan emännällä*, joka ei voi olla mikään kotakulttuurin asteella elävä lappalaiseukko, vaan, kuten ilmaisee parissa toisinnossa tavattava kertosa: *nenä vanka Vuojolainen* (I 64—5) ja toiseen runoon eksynyt *Vuojelan emäntä* (I 815), gotlantilainen nenärakenteeltaan mainittava vallasnainen. *Vanka* sanalla on Lönnrotin sanakirjassa kaksi merkitystä: 1) = *vankka*; 2) = *vanko*, 'rovio maata vierrettäessä käytetty rautakoukku'. Voi siis olla kysymys tämän mahtavan emännän joko kookasnenäisyydestä taikka koukunäisyydestä. Korkeaselkäistä nenää ovat skandinavit pitäneet ylimyksellisenä kaunistuksena (Weinhold s. 32).

Viikinkiajan ylimyksessä oli huomattava, paitsi hänen voimaansa, hänen *kauneutensa*, jota nimenomaan miehistäkin huomautetaan. Vapaasukuisuuden ulkonaisena merkinä oli jo aikaisemmin pidetty pitkää kiharaista tukkaa. Ihanteena esitetyn norjalaisen kuninkaan Harald Kaunotukan sanotaan olleen kauneimman kaikista miehistä. Rigsthula nimisessä islantilaisessa runoelmassa kuvataan ylimyksen vaaleatukkainen ja heleäposkinen poika vastakohtana harmaaihoiselle ja mustatukkaiselle orjan lapselle (Bugge II 207, I 94, 96).

Suomalaisissa runoissa on *kaunis* määreenä *vuojolaisella* kaupilla, Kalevan pojalla ynnä Kaukamoisella; *verevä* on Vetrican pysyväinen tunnussana. Kalervon poika saa vielä määreet *kähärpää* ja *hivus keltainen korea*.¹ *Kalevan pojan hiuksiksi* on sekä Suomessa

Kalevalassa ja vienanpuolisissa kansanrunoissa usealle sankarille omistettu säe: *murti mustoa haventa*, kuuluu alkuunsa joko Iivana Kojosen

että Virossa nimitetty pitkävillaista Jussintukkaa (*Eriophorum*, JSFOu XXX 35 s. 39, 20).

Myöskin puvusta saattoi erottaa viikinkiaikaisen ylimyksen. Tähän aikaan pääsi vallalle ylellisyys vaatetuksessa, joka ei kohdistunut ainoastaan kangasten laatuun, — *klæði*, 'verka', on anglosaksilainen ja *silki*, 'silkki', slaavilainen lainasana — vaan vielä kankaan väriin. Mieluisin oli punainen väri, jota irlantilaisilta opittiin valmistamaan erästä jäkälästä (*Lichen tartareus*). Ulkomailta tuotu oli sinivärikasvi (*Isatis tinctoria*), jonka siemeniä on tavattu hautalöydöissä. Erikoisesti silmiinpistävät olivat kirjavat vaatteet. Ranskalaiset alkoivat jo siihen aikaan vaikuttaa muotiin pohjoismailla. Eddalauluissa puhutaan kauniisti värjäytystä valilaisesta eli vallonilaisesta vaatteesta. Sanat *kápa*, 'kaapu', ja *mottul*, 'mantteli, viitta' ovat romanilaista alkuperää (Bugge I 275, II 119—21, I 274).

Julius Krohn on huomauttanut, että *kalev* sana vironkielessä merkitsee verkkaa, ja yhdistänyt tähän punaisen värin merkityksen, joka ilmenee tulirokon vironkielisessä nimityksessä *Kalevi löbi*, 'Kalevin tauti' (SKH I s. 289). Lemminkäisrunoissa mainitut sankarit esiintyvät *siniverkojen*, *kirjaverkojen* eli *kaunisverkojen* juomingeissa. Siniverkaisen asemella on välistä *siniviitta* tai *verka-viitta* (KRH s. 587). Kultia ja verkoja kuljettava Kullervo Kaler-von poika saa kertosanoikseen: *Sillervo sininen viitta* taikka *Hellervo heleä* tai *hopea-viitta* (III 683, 1237, 1240). Vetrikan kaataessa olutta päälle *kaavun* Kaukamoisen, tämä vihastuneena huomauttaa, että se on sotainen saalis (KRH s. 518):

»Ei oo kaapu kastettava, se viitta yerellä saatu,
ei viitta ryvetettävä; kaapu kannan pyörännällä.»

Ennenmainitussa virolaisessa lastenlorussa kohtasimme kullan antajan Regun ohella Vetrikan uuden takin antajana (s. 209). Paitsi kullalla oli näet viikinkiajan päälliköillä tapana palkita seuralaisiansa myös komeilla ulkomailta saaduilla pukukappaleilla ynnä aseilla (Bugge I s. 252).

Puvunkoristeista huomattava on miestenkin käyttämä solki. Islantilaiten mainitaan erälle norjalaiselle runoilijalle palkinnoksi hänen sepittämästään laulusta yhteisesti koonneen hopeaa ja taottaneen siitä 50 (silloisen) hopeamarkan arvoisen

pojan tai Iivana (Petri) kuninkaan runoon ja soveltuu juuri näihin venäläisperäisiin henkilöihin (KRH s. 331; I 565; Kant. tutk. I s. 195, 191).

soljen hänen viittaansa; myös kultaisia viittasolkia mainitaan. Suomalaisissa runoissa on Kalevan pojalla kertosanana *kullansolki* (KRH s. 644, 682—3; R. Keyser, Nordmaendenes private Liv i Oldtiden s. 66).

Aseista mainitaan skandinavilaisissa lauluissa *frakka*, 'frankkilainen', nimiset keihäät ja 'valilaiset' miekat. Miekkanimityksenä käytetään myös *flaemingr* (Bugge I s. 275). Fläämiläisiä miekkoja, joihin on takojan nimi kaiverrettu, on löydetty Suometakin. Viikinkiajan aseita on kalleilla metalleilla silattu ja taiteellisesti koristettu. Tanskan kuningas Knut Suuri ilmoitti ottavansa benkivartiostoon vain semmoisia, joilla oli kullatut tapparanvarret ja miekankahvat, ja niitä tuli kokoon 3000. Myös täysin kultaisia miekankahvoja mainitaan. Keihäisiin on sekä terään että varteen kultaa ja hopeata kaunistukseksi käytetty (Weinhold s. 203, 199; Keyser s. 59). Arabialainen matkustaja Ibn Fadhlän kertoo nähneensä Venäjän skandinavilla frankkilaisia miekkoja, joissa kärjestä päähän asti oli kuvioita: puita ym.

Kultaneidon taonnan pohjoisissa toisimmoissa Ilmarisen ahjosta ilmaantuva miekka on *kultavästi* tai *pää kulta, terä hopea* (KRH s. 273. I 514 ym). Kuvaillaanpa hänen takoneen miekan mielehisen (KRH s. 734):

Kalvan kaikkien parahan tuonpa kuu kärestä paistoi,
kätehen Kalevan poian; päivä västistä välötti.

Niinikään Ilmarisen takoma keihäs esitetään eläin kuvin koristettuna (esim. Sjögren 408):

Hevonen kärellä seisoi, * kasi naukui naulan tiessä,
koira putkessa makasi,

Viikinkiajalla opittiin käyttämään ratsuväkeä taistelussa. Ratsujakin lahjoittivat päälliköt seuralaisilleen. Myös huviteltiin hevostaisteluilla (*hestavíg*) joissa kahta oritta ylytettiin toisiaan puremaan, kunnes toinen väistyi tai kuoli (Bugge II 113, 223, 230).

Satunnaista ei voi olla, että Kilpalaulannassa Joukahainen tarjoo Väinämöiselle lunnaiksi juuri hevosia, joita tämä taas sango itsellään kyllin olevan. Virolaisessa runossa kehutaan Kalevin hyvävää hevosta ja esitetään *Kalevine* ratsumiehenä määresanalla *kannusjalga* (JSFOu XXX 35 s. 18—9). Hevostaisteluihin viittaa Kaukomielen tai Joukahaisen äidin kysymys (I 759, 195, 183):

- A. Oletko herjattu hevosin? C. Varsasko vaivuteltihin?
B. Vai orihis voitettiin?

Inkerissä lauletaan Päivän pojan sataisesta ratsuväestä (III 1212):

Päivän poika valkeainen	satoihin satulavöihin,
satuloi sata oroa,	tuhansihin valjahisiin.
sata ratsua rakensi,	

Useimmiten tätä säkeistöä, jonka paikkaa ei ole vielä saatu määrättyksi, seuraa jokin kosintaruno, mutta muutamissa toisinoissa on säilynyt lisäsäkeitä, jotka viittaavat sotaan. Yritykseen (III 1213, Porkka I 1Q1):

- A. Sata miestä mickoitteli. B. Sata jousta jouatteli.

Paitsi hevosta Joukahainen tarjoaa Väinämöiselle venettä, joka oli vielä tärkeämpi kuljetusväline viikinkiajan retkillä. Skandinavit olivat siihen aikaan Europan taitavimmat laivanrakentajat, ja uskaliaimmat merilläkulkijat. Heidän nopeakulkuiset sotapurvensa liikkuiivat sekä airoin että purjein retken johtajan istuessa peräsimen luona korkeammalla paikalla. Korkeammalle kohosi myös etukokka, jota koristivat leikkaukset ja kullattu lohikäärmeen pää. Pursi oli päältä sivelty loistavin värein, etenkin punaisella, jolla purjekin saattoi olla värjätty. Suurena sotalaivana pidettiin 30-hankaista, mutta kerrotaan 70-hankaisistakin (Bugge I 250, II 139—40, 146—7; Weinhold s. 126—7). Pursi oli avoveden aikana meriretkelijän asuntona, siihen hän aina keväisin pyrki istuttuaan pitkän talven umpinaisessa tuvassa. Kuoltuaan hän usein haudattiinkin purteensa, joka sitten poltettiin tai peitettiin kummalla.

Samorunossa tulemme näkemään Joukamöisen ja Ilmarisen asettuvan airoille ja Väinämöisen istuutuvan *kokan kultaisen nojahan*; myös *punaiset purjeet* mainitaan. Pohjolan (< Vuojolan) emännän pursi sanotaan *satahankaiseksi*.

Meriretkiin mieltyneeltä Ahdilta Kyllikki avioliittoon suostuessaan katsoo tarpeelliseksi vaatia oikein valallisen lupauksen (I 906):¹

Ei Ahin sotia käyä	hopeankana halulla,
kuunna, kymmenenä kesänä	kullankana tarpehella.

¹ Pyhät lupaukset kuuluvat viikinkiaikaiseen avioliiton solmiamiseen (Bugge I s. 60)

Mutta kun Kyllikki on rikkonut oman valansa, hän turhaan estelee Ahtia lähtemästä kuvaillen rahaa kodissa olevan kyllin ja lisäksi maasta löydetyn (KRH s. 602):

»Kynti orja kyisen pellon, —	perä penningin ylenti,
nosti aura arkun kannen,	on siellä monet satoja.»

Ahti vähän välittää kotoisista aarteista:

»Jos markan soasta saanen,	parempana sen pitelen.»
----------------------------	-------------------------

Eikä kullan ahneus ole päävaikutin hänen sotaanlähhdölleen. Meri seikkailuineen vetää häntä vastustamattomasti puoleensa. Ei edes kotoisten juomapitojen tarjoama viihdyke häntä enää pidätä:

»En huoli kotioloista,	melan tervaisen terältä
juon ennen merellä vettä	makeamp' on juoakseni.»

Sama retkeilyhalu tarttuu Ahdin toveriin Teuriin, vaikka tämä on vastikään mennyt naimisiin. Ahdin aikeesta kuullessaan (I 906):

Teuri päätyi kiukahalla,	veräjillä vyötelekse,
jalan kenki kiukahalla,	ulkona kävystelekse,
toisen kenki lattialla,	otti Teuri keihä'änsä.

Tässä yhteydessä on vielä mainittava Kaukamoisen runoon sekaantunut muistutus Ahdin entisistä urotöistä (I 834):

»Ahtiseni, velloseni,	tuhat päätä turmelimme,
muistatko kuin sotia käimme,	sata päätä tappelimme.»

Elävimmän kuitenkin ilmenee Ahdin vastustamaton pyrkimys merelle hänen purtensa itkussa (I 906):

Itkevi Ahin venonen,	kuunna, kymmennä kesänä; —
satahanka hahatteli:	minä venyn veistoillani,
»ei Ahti sotia soua	lahon lastumuksillani.»

Samoin valittaa Väinämöiselle rannalla itkevä pursi, kuinka muutkin pahemmat purret (esim. I 641):

»Päästähän sotia käyvät,	peräpuilla penninkä,
tuovat täytensä rahoja,	aluksilla aartehia.»

Meriurhon hautaamisestakin omaan purteensa on suomalainen runo säilyttänyt muiston muutamassa Tulen synnyssä (SSL s. 114):

Tarsilainen poltettiin,	purressa rautapohjassa;
venehessä vaskisessa,	sen kypenet kylvettiin.

Meriretkillensä viikingit eivät harjoittaneet yksinomaan ryöstöä, vaan myös laajaa kaupallista liikettä. Tunnettu on meille kertomus Thorer Hundin ja Karlin retkestä bjarmein maahan, jossa he ensin solmivat kaupparauhan ja vasta sen päätyttyä suorittivat Jumalan kuvan kalleuksien ryöstön. *Kauppamies* eli *kauppi*, joka runoissa liittyy *Vuojolaisen* nimeen (s. 213), tuli skandinavilaisena lainasanana suomalaisille, samoin kuin Englantiin anglosaksilaisille muodossa *copman* (< kaupmaðr). Myös kauppapaikan nimitys *kaupunki* tuli tähän aikaan käytäntöön. Samporunon lopussa mainittu *kaupunki*, johon Pohjolan, alkuansa *Vuojolan* emäntä itkien palaa, voinee, jos tämä kohta runoon kuuluu, tarkoittaa Visbyn kaupunkia Gotlannissa. Tämä saari oli pakanuuden aikana kaupanvälittäjänä Itämerellä. Ulottivatpa gotlantilaiset viikinkiajalla kauppaansa toiselta puolen Englantiin toiselta Venäjälle saakka. Heillä oli oma toimisto Novgorodissa, jossa v. 1023 mainitaan rinnan gotlantilaiset ja varjagit (Bugge I s. 249, II 204, I s. 171, 225—6). Gotlannin silloista rikkautta todistavat paraiten rahalöydöt, joita sieltä on saatu saman verran kuin kaikista muista Ruotsin maakunnista yhteensä.

Skandinaviain käytäntöön saattamat metallirahain nimitykset *penning* ja *mark* tavataan lainasanoina molemmat Irlannissa, jälkimäinen myös Englannissa ja Ranskassa (Bugge I s. 164—5, 167, 250, II s. 333, 337—8). Samat sanat tulivat suomenkin kieleen viikinkiajalla, kuten näemme Ahdin runosta (s. 223). Niinikään runossa *Vuojolaisen* hirven hiihdännästä¹ tapaamme *markka* sanan hiihtosauvan hintana; toinen sauvoista arvioidaan vanhemman nahka-rahamuokkaan maksaneen ruskean reposen (KRH s. 805).

Skandinaviain sotilas- ja kauppiassiirtoloihin tuli myös käsityön taitureita (Arne, La Suède et l'orient s. 62). Näistä tärkeimmät olivat raudansepat, joiden ammatti pohjoismailla oli kunniaa pidetty ja sotijalollekin sovelias (Weinhold s. 93). Vanhin raudan valmistustapa liittyy *Osmo* (< Osmund) nimeen, kuten on mainittu (s. 210). Aikaisemmin esitettyssä virolaisessa lastenluvussa on raudanantajana *Kalev* (s. 208). Suomalaisessa Raudan synnyssä puhu-

¹ Skandinaviain arvellaan oppineen hiihtotaidon lappalaisilta (Bugge II s. 150). Suomalaisessa runossa on suksia vuoden vuollut ja niiltä hiihtoretkeillä suistunut sekä kallisarvoiset sauvansa särkenyt vuojolainen kauppi mahdollisesti tottumaton harjoittelija, vaikka ruotsalaisen luonteensa mukaisesti ennakkolta kelpuu taitoaan lappalaisille.

tellaan rautaa nimityksellä: *mies Kaleva* ja *poika Vuojahainen*, s. o. vuojolainen eli gotlantilainen (JSFOu XXX 35 s. 22).

Erityisesti Gotlannissa osattiin takoa raudasta ja muista metalleista taiteellisiakin aseita ja koristeita. Täällä oli myös korkealle kehittynyt kivisten muistomerkkien kuvittaminen ynnä puisten esineitten kirjaileminen. Viimemainittu veistotaitokin oli arvossa pidetty. Norjan kuninkaan Olavi Pyhän kerrotaan omin käsin veistäneen kokkakuvan erääseen laivaansa (Bugge I s. 224, II s. 177; Weinhold s. 422, 425). Ilmarisen Pohjolassa, alkuansa *Vuojolassa takoma* ja *kirjailema* eli *kirjoittama* Sampo eli *kirjokansi* voidaan asettaa viikinkiaikaisen kirjailemistaidon (*skrifja*) yhteyteen.

Sankarinimeen liittyvää taitoa kuvastaa vielä *Osmon pelto puutarhan* merkityksessä, joka on yhdistettävä puutarhavielyksen saapumiseen pohjoismailla viikinkiaikana (Bugge II s. 163—4) sekä erikoisenlaatuinen *Osmon solmu*, jota vastaa ruotsissa *valknut*, 'valilainen s. o. vallonilainen eli ranskalainen, solmu' (JSFOu XXX 35 s. 24, 26).

Osmo nimeen liittyy myös oluenvalmistuksentaito runoissamme. Alkuperäinen *oluen seppä* (vr. muinaisskand *ölsmiðr*) ei kuitenkaan ole *Osmotar*, vaan miespuolinen *Osmori* eli *Osmonen* (JSFOu XXX 35 s. 25). Olut on näet uhriolutta, *kahjaa*, jonka juomiseenkin varsinaisesti vain miehet ottivat osaa, kuten vielä myöhemmällä ajalla karhunpeijaispidoissa (SRU s. 149—50). Samoin kuin skandinavilaiset olivat suomalaiset sankarit kovia juomareita (KRH s. 538):

Juopui Ahti, juopui Kauko, juopui Veitikka verevä.

Mutta skandinaviain juomapitoihin kuului myös henkisempi aines: harpunsoitto sekä laulu, jossa kerrottiin muinaisista sankareista tai ylisteltiin läsnäolevien urhotöitä. Molemmanlaatuinen runous puhkesi kukoistukseensa viikinkiaikana, jolloin runomuoto kehittyi anglosaksilaisen, irlantilaisen ja frankkilaisen vaikutuksen alaisena. Niinkuin tiedämme, on viikinkien sankarilaulut kirjaanpantu Islannissa, jossa vanha runous säilyi kauvemmin kuin Skandinaviassa. Ruotsin puolella oli aikoinaan tämän runouden keskustana Gotlanti, siellä säilyneistä kiviipiirroksista päättäen.

Yhdenaikuisena ilmiönä siis hyvin ymmärrettävä on suomalainen sankarirunous osittain skandinavilaisine nimineen ja muine piirteineen. Nimenomaan gotlantilaiseen vaikutukseen viittaa se

Agricolan tiedonanto, että varsinaissuomalaisia läheisimmät luotolaiset »Calandis» (s. 207) ovat olleet Rotzista eli Gollannista wlostulleet».

Samoinkuin skandinaveilla oli suomalaisilla suuressa kunniaissa *virrenseppä*, jona saattoi esiintyä jalosukuisinkin sankari: *virren takoja* Väinämöinen, *Viron(!)seppä* Kauko, *virsikäs* Vipunen, *luotetekikas* Lemminkäinen ynnä virolaisessa runossa *virsitarka Virelemas* (JSFOu XXX 35 s. 34). Huomattakoon vielä, että vanhemman soittokoneen *kantelen* kertona Vienan läänissäkin ilmaantuu *harppu* (I 640—1 ym).

Otettakoon lisäksi lukuun Untamon ja Kalervon riidassa kuvattu verikosto, joka on kieltämättä pakanallissuomalainen tapa ja skandinavilaisissakin sankaritarinoissa suosituimpia aiheita, sekä julmaa ajan henkeä edellyttävä Ennen naidun naisen tappo kositun neidon vaatimuksesta ynnä Iivana Kojosen pojan runoon liittynyt, mutta alkuansa siitä erillinen kappale, jossa kerrotaan, miten vävy tuo anopilleen hänen surmatun tyttärensä lihaa syötäväksi.

Kaikki edellä esitetyt piirteet yhteen laskettaessa — arvosteltakoon niiden todistusvoimaa yksitellen suuremmaksi tai vähemmäksi — myönnettäneen, että runoissamme on seikkoja, jotka vastaansanomattomasti viittaavat kristinuskontakaisen suomalaisen runouden olemassa oloon.

Yhtäläiseen päätökseen venäläisten sankarilaulujen synnystä viikinkiajalla, jolloin varjagit perustivat Venäjän valtakunnan, on tullut tanskalainen tutkija Stan. Rožniecki (Vaeragiske Minder i den russische Heltedigtning København 1914). Nämä n. s. bylinat ovat saaneet turvallisimmat tyysijansa samoissa Vienan ja Aunuksen lääneissä, joissa suomalaisia sankarirunoja on täydellisimpinä säilytetty. Lisäksi on niitä löydetty koillis-Venäjältä ja Siperiasta ynnä Kaukaasian puolelta. Mainittuihin seutuihin ne ovat kulkeutuneet siirtolaisten, osittain uskonnollista vainoa paenneitten, mukana. Niiden syntymäpaikat ovat samat kuin Venäjän vallan perustamisen: Novgorodin ja Kievin tienoot.

Itämeren puolelle viittaavia paikannimiä mainitaan bylinoissa: *Virjanskoe more*, 'Viron meri' s. o. Suomen lahti, *Ledenetš*, Lindanisse (ks. s. 90), Räävelin vanha nimitys, *Dunajskoe more*, 'Väinän meri', *Svirjskoe ukraina*, 'Svealainen rajamaa', *Kodolskij ostrov*, joko Retu-

saari (*Kollin*) tai Gotlanti, *Goljasnyi* 'gotlantilainen' sekä *Valjan*, skandinavien Valland, 'Vallonia eli Ranska' (s. 76, 68, 79, 213, 68, 297, 147). Sankarit saapuvat yli sinisen meren punaisella purrella, jonka keulassa on lohikäärme, skandinavilaisten alusten tuntomerkki viikinkiajalla (s. 128, 48, 53). Skandinavilaiseen vaikutukseen viittaavat vielä muutamat laivan esineistä ja aineksista käytetyt sanat, kuten etukeulaa merkitsevä *Koržina* ja kalanluuta vastaava *valžen* (vr. ruots. *korg* ja *hwalsben* s. 52—3, 92). Myös soittoniekat sanotaan merentakaisiksi ja soittimet svealaisiksi (s. 116, 217)¹.

Nimenomaan varjageista muistona on *Verjažskoe more*, 'Varjagimeri', s. o. Itämeri, ja mahdollisesti »tuolla puolen merta» tullut *Rakovitš* < Varjagovitš, 'varjaginpoika' (s. 76, 161). Niiden retkistä Kievin kautta etelämaihin ei muistuta ainoastaan *Tsargrad*, Konstantinopelin nimitys, vaan myös *Bargrad*, joka tarkoittaa Barin kaupunkia Apuliassa, missä Kreikan keisarikunnan palveluksessa olevat varjagit 11:nnessä vuosisadalla taistelivat. Kuuluisin venäläisten bylinain sankareista *Ilja Murometš*, jonka kansa on käsittänyt Muromin kaupungin asukkaaksi, on alkuansa ollut muurmannilainen, s. o. nordmannilainen eli norjalainen (s. 185). Vielä huomauttaa Rožniecki miehen asemella toimivasta naisesta erikoisesti skandinavilaisena piirteenä (s. 110).

Venäjän valtakunnan perustajain muukalainen alkuperä ei vähennä heidän merkitystään venäläisen kansallisuuden kohottajina itsenäisyyteen ja suuruuteen. Kielellisesti pian venäläistyneinä heidän jälkeläisensä tulivat täysin kansansa omiksi. Syystäpä venäläinen kansanlaulu näitä ihanoi kansallissankareinaan.

Suomessa oli, lukuunottamatta Ahvenanmaata ja mahdollisesti läntistä Uuttamaata, jo viikinkiajan alussa suomenkielinen väestö sulattanut itseensä vanhemman germanilaisen kansanaineksen. Vähäiset viikinkiaikuiset siirtolat eivät vaikuttaneet mitään kansallisuusoloihin. Suomi oli tällä ajalla yhtenäisemmin suomalainen kuin koskaan ennen tai jälkeenpäin. Samoinkuin Venäjällä venäjänkieliseksi täytyi Suomessa suomenkieliseksi tulla sen ajan sankareista kertovan runouden. Sillä itse sankarit, jotka ottivat osaa, kuten näimme, laulujen sepittämiseenkin, olivat suomenkielisiä, johtivatpa sukuperänsä toisesta tai toisesta Suomen kansan-

¹ *Sibirskij*, joka on väännös vanhempaa *svirskij*, kuten selvimmin osoittaa teräksen nimityminen siperialaiseksi, vaikkei sitä ollut silloin saatavissa Siperiasta (s. 216).

alkuperäisestä aineksesta taikka myöhemmistä vieraista tulok-
kaista.

Sitä ajatusta vastaan, että suomalaisillakin on ollut viikinki-
retkien aikuisia sankarirunoja, saattaisi tosin vielä esittää muuta-
mia epäilyksiä. Yksi niistä on Kalevalassa usein huomattava h e m-
p e ä m i e l i s y y s, joka huonosti soveltuu viikinkiajan urhoille,
jollei suomalaista rotua oletta aivan toisenluontoiseksi kuin skandi-
navilaista. Tämä ominaisuus Kalevalan sankareissa johtuu kuiten-
kin suureksi osaksi Lönnrotin lisäyksistä ja siirroista. Esim. Ilma-
risen toimeton valittelu vaimonsa kuoltua on Lönnrotin muodoste-
lema tunnelmarunoista ja samoin hänen arkailunsa merellä, jota ku-
vaamaan on käytetty m. m. Pietarin pelonilmaisua myrskyn nous-
tessa Luojan laivaretkellä (KRH s. 339—42). Osittain se riippuu
kansanlaulajain omista myöhemmistä liitteistä, jotka ovat sankari-
runon alkumuodosta eroitettavissa. Niin on laita, kuten saamme
nähdä, Sampojaksossa Väinämöisen monenkertaisen valittelun hän-
nen ammuttuna ajelehtiessään Pohjolan rantaan. Alkuperäinen
Väinämöisen itkun kuvaus on aivan lyhyt ja erikoisesti perusteltu.

Toinen painavampana pidetty epäily suomalaisten runojen
historiallisuudesta kohdistuu Kalevalassa ilmenevään loitsuhenkeen,
johon etenkin Comparetti on pannut painoa. Nähtävästi tätä omi-
naisuutta on tarkoittanut myös Max Müller lausuessaan, että »jos
hetkeksi voisimme unohtaa kaiken, mitä me lapsuudessa olemme op-
pincet ihailemaan, ei Kalevala tuntuisi vähemmän kauniilta kuin
Homerooksen Iiaadi» (SKH I s. 25). Kalevalan sankarien sanele-
mat loitsut ovat kuitenkin kaikki joko myöhempään runolaulajain
heidän lausumikseen loitsurunoista siirtämiä taikka itse Lönnrotin
heidän suuhunsa sovittamia. Jos loitsurunomme, kuten on osoi-
tettu (s. 189), ovat vasta katolisella ajalla muodostuneita, ei niistä
ainoakaan ole voinut alkuunsa sisältyä pakanuudenaikuisiin sankari-
runoihin. Näissä ilmaantuvat taikat ja ihmeet eivät ole paljoa
kummempia kuin skandinavilaisessakaan runoudessa.

Viimeinen epäily koskee suomalaisten sotaisia yrityksiä,
olivatko ne sitä laatua, että niillä oli jotakin historiallista merkitystä
heille itselleen ynnä muille, toisin sanoen olivatko sen arvoisia, että
niitä kannatti laulussa selostaa ja säilyttää jälkimailmalle.

Tiedämme, että saarenmaalaisten rohkeat merirosvoukset
1100-luvulla tekivät Itämeren rannikot niin turvattomiksi, että an-
toivat aiheen ristiretkiin Riian lahden rantamille. Muistamme myös,

miten v. 1187 karjalaiset tai virolaiset yhdessä liitossa kuivilaisten
kanssa valloittivat, ryöstivät ja hävittivät Sigtunan kaupungin
Ruotsissa. Mutta vielä uskaliaampi on ollut se hyökkäys Itämeren
kaupan, taiteen ja sivistyksen keskustaa Gotlantia vastaan, jota
Samporuno kuvailee. Arvokkaampaa yhteisyrityksen päämäärää
suomalaisille viikingeille ei ole ajateltavissa. Vaikkei se päättäen
Sammon kohtalosta näy olleen täysin onnistunut tuloksiltaan, on
itse yritys kieltämättä ansainnut tulla runon ikuistuttamaksi.

Eikä Samporuno ole pelkästään rupollisen mielikuvituksen
luoma. Sekä uusin historiantutkimus että vanhin, joka ei historial-
listen runojen löytymistä edes aavistanut, ovat yksimielisiä suoma-
laisten yrittämän meriretkien suuntautumisesta juuri Gotlanttiin.
Maailman historiassa (II s. 397) lausuu Kustavi Grotenfelt: »erit-
täinkin oli Voionmaa, maantieteellisen asemansa ja kaupankäyn-
tinsä takia, suomalaisten viikinkien suosittuna päämääränä». Samoin
jo Porthan (Op. sel. I s. 13) piti todennäköisenä, että etupäässä got-
lantilaisten kukoistava kauppa ja alituinen purjehtiminen venäläi-
siin satamiin antoi ainesta ja aihetta merirosvouden harrastuksen
heräämiselle suomalaisissa.

Ei siis enää voine olla epäilystä siitä, että Kalevalassa
on todella historiallisia aiheita.

16. Mitä runojen tutkijalta on ennen kaik- kea vaadittava?

Huolellinen lukija on epäilemättä havainnut ja on edelleen ha-
vaitseva, kuinka monta ja tärkeätä kysymystä on vielä ratkaise-
matta ja kuinka paljon on tulevillakin Kalevalan tutkijoilla tehtä-
viä. Jos asettamalla kysymyksiä ja opastamalla, miten niihin on
etsittävä vastausta, olen voinut herättää harrastusta omintakeisesti
ottamaan selkoa jostakin seikasta, olen päätarkoitukseni saavuttanut.

Muodollisessakaan suhteessa ei tarvitse oppaan ohjeita seurata
enempää kuin yleensä toisen kokemuksiä, joita on alati oman ko-
kemuksen täydennettävä. Sokeasti noudatettaviksi ei ole neuvo-
jaan ja viittauksiaan tarkoittanut tämän kirjoittaja, jonka on täy-
tynyt isävainajansa työtä jatkaessaan siitakin riippumatta pyrkiä
totuuden perille.

Tämä muoto on haravoimisen kuvauksessa alkuperäinen (ks. s. 17—9); laulajan omaa lisäystä on ainoastaan tarkoitusta ilmaiseva viimeinen säe. Mutta siitä huolimatta on hän myöhemmällä iällä siirtynyt kertovaiseen esitystapaan (I 2: 119—21 *haravoisi, tukkueli, veteli*).

Niinkuin tästä esimerkistä lienee kylliksi selvinnyt, ei kansanlaulajilla ole yksistään muisti miestä ja ikää myöten vaihteleva, vaan myös kyky runollisesti elävöittää esitystensä. Yksityisten runolaulajain erikoisuuksien tarkastaminen on siis mielenkiintoinen tehtävä. Niitä silmällä pitäen saa toisintojen lukeminenkin uuden vichätyksen.

Mutta muistettava on, että mieskohtaisen laulutavan erikoisuuksia voimme oikein arvostella vasta sitten, kun runon sekä alkumuoto että sen yleisemmät alucelliset muunnokset ovat tulleet määrättyiksi toisintojen keskinäisen vertailun avulla.

Edellä esitetyt runotutkimukset tarjoovat »Suomen kansan vanhojen runojen» käyttäjille mahdollisuuden ominpäin tutkia muutamien tärkeimpien runojemme toisintoja näin yksityiskohtaisesti. Kenellä ei ole tilaisuutta ostaa tai lainata mainittua Suomen suurinta julkaisua, voi lunastaa itselleen yksistään Vienan läänin Kalevalanaineiset runot tai vain niiden ensi osan ynnä ainoan »Kalevalan toisunnoista» ilmestyneen vihkon.¹

Lisäyksiä ja oikaisuja.

I s. 111 r. 1 alh. (B) petäjässä korjaa: petäjissä.

I s. 144 r. 12 alh. olueeseen korjaa: olueen.

I s. 156 lisää seuraava ilomantsinpuolinen toisinto (Ahlqvist B 173 b):

Humala huhusi puussa, ohra pellon penkeressä, vesi kaivossa syvässä: »milloin yhtehen yhymme, kekrinäkö, joulunako	vai pääymme pääsiäisnä? Hurskahat iloitlemme, hullut tappeloitlemme.» (Seuraa Humalan synty ym.)
--	---

I s. 160 r. 10 ylh. 4 0 — 1 korjaa: 4 0 1.

¹ Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimistosta tai kirjakaupoista; Vienan läänin runot I: 20 mk., II: 12 mk., Kalevalan toisinnot II 1: 6 mk.

I s. 178 r. 1 alh. Tilapäisesti ilmaantuvat yhdessä vianpuolisessa toisinnossa (I 1690) syötävät *sonnit sorkkinehen*, mutta niiden ohella *hevot heinäähkkinen*.

I s. 185 r. 9 alh. Vr. myös s. 212—3 *Teutamoinen* ja s. 113 *Viena* < Väinä.

I s. 186 r. 11 alh. Vr. kuitenkin vielä Elinan ja Henrik piispan surmarunojen säkeitä vianpuolisten häärunojen säkeisiin (esim. I 1595, 1609, 1702, 1593):

Aa. Tulennosta tunnen tuiman, jalon jalaan heitännöstä.	Ba. Tulennasta jo vävyn tunnen, arvoan vävyn astunnasta.
Ab. Elinan viisi veljestä.	Bb. Onpa viisi veljiäni.
Ac. Astu puoli saappahastas, astu toisten toinen puoli.	Bc. Astu puolella as[k]elta, anna toisen toinen puoli.
Ad. Virman peuroja viritti, jäljessänsä juoksemahan, — jänön valkoisen hypitti edessänsä viltin päällä.	Bd. Oliko ruskea reponen eellä tietä noutamassa, oliko valkea jänönen jälestäsi juoksemassa?

II s. 5 r. 6 ylh. 117 korjaa: 177.

II s. 12 r. 14 alh. *Seitsemännen* munan eroittaminen kuudesta munasta, nimenomaan myös *rautamunana*, johtuu viikkoa merkitsevistä arvoituksesta (FFC 26 s. 95—6).

II s. 30 r. 15 ylh. VK korjaa: Vk.

II s. 42 r. 11 ylh. luvaton korjaa: kuvaton.

II s. 75 r. 13 ylh. juosta korjaa: jousta.

II s. 96 r. 9 ylh., s. 182 r. 4 ylh. Visbyksi myöhemmin nimetyn kaupungin paikalla oli ennen vi, s. o. pyhättö, ynnä siihen kuuluva keräjä-jä markkinapaikka.

II s. 102 r. 14 ylh. Vastaava säepari tavataan Karjalan kanuaksella tunnelmaranossa (Ahlqvist A 402): Silloin itkin ilman syyttä, ilman vaivoitta valitin, kun itkin ison sylissä —; nyt ois syytä itkemistä, vaivoja valittamista.

Runoaiheitten luettelo.

Ahasveruksen tarina II 93.	Eläinten hautaus I 171—2.
Ahti ja Kyllikki I 54, 122, 206—7, 216, 218, 222—4, II 90, 132.	Ennen naidun naisen tappo I 226.
Ainoruno I 57, 65, 113, 121, II 52—3, 57, 98—9, 230.	Hammasmadon l. I 28, II 18, 182.
Ampiaisen l. II 230, 232.	Helkavirret I 78—9, 118.
Annikainen ja kesti I 80, 114, 121, 218, II 17, 19, 94.	Henrik piispan surma I 193, II 104, 164, 249.
Ansiotyökösintä I 123, 129.	Hevosen l. II 130.
Anterus Ylimön poika I 102, 121.	Hiiden hirven hiihdäntä I 123, 214, 248, 224, II 44, 81.
Arvoitukset II 232.	Hiiden sepän kahlinta II 115.
Auringon kera kilpa II 97.	Humala ja ohra I 103, 138, 150—8, 180—1, II 248.
Elinan surma I 118, 186, II 249.	Humalan synty I 159, II 248.

- Hylkeen synty II 63.
 Hämeen ihmeet II 98.
 Hämähäkin r. II 79, 81—3, 243—4.
 Häämenot I 147, 180.
 Häärinot I 103, 113, 123, 125—6,
 134—50, 166, 178, 185—7, II 49,
 136, 185, 209, 249.
 Ihmeitten teko II 38, 60.
 Ihmissilmän l. I 17.
 Iivana Kojosen poika I 98, 103,
 114, 121—2, II 47, 109, 144, 185.
 Iivana kuningas I 33, 115, 124, 220,
 226, II 46, 55, 129.
 Ilman immen kosinta I 12, 193.
 Ilmarisen syntyminen I 18—9, II 78,
 214.
 Inkeri ja Lalmanti I 102, 122, II 73.
 Iro neidon r. II 219.
 Iso härkä I 114, II 220—1.
 Iso sika I 188, II 220—2.
 Iso tammi I 57—8, 104, 113, II 51,
 153, 162, 175, 186, 200, 206.
 Itkun tiedustelu I 122.
 Joiut I 162.
 Kadonnut hanhi II 170.
 Kalastajan l. I 24.
 Kaarle herttuan r. II 73.
 Kaarlen sota I 124, II 46.
 Kanteleen, synty I 10, 13, 16—17,
 21—3, 58, 100, 128, 167, 193, II 51,
 70, 86, 95, 116, 131—2, 140, 148,
 152, 160, 171—3, 186, 205, 235—6,
 241—5.
 Karhunpeijais-r. I 11, 125, 190, II
 71—3, 229.
 Karjan l. II 12, 106.
 Katrina kotikananen II 211.
 Kaukamoisen r. I 24, 65, 98, 122,
 206—7, 209, 214, 218—23, 225,
 230, II 33, 56, 77, 113, 149, 170,
 178—9, 194, 209, 230.
 Kilpakosinta I 66, 114, 123, 127—31,
 166—8, 194, II 11, 34, 72—4,
 82, 98, 100—1, 109, 111—3, 115,
 119—20, 123—4, 135, 143, 146,
 149, 154, 162, 167—8, 175, 185,
 189, 197, 200, 202, 241—2, 244.
 Kilpalaulanta I 11, 14, 33, 57, 61,
 64, 71, 95, 111—3, 121, 130—1,
 166, 188, 193, 214, 221—2, II 22,
 26—63, 66, 69, 79, 91, 97, 99, 102,
 105, 109, 115, 119, 131, 135, 181,
 189—90, 215, 237, 240—1, 243—4,
 247.
 Kirkon ainespuun etsintä I 128.
 Kiven l. II 22.
 Koiran l. II 66, 80, 125, 143, 228.
 Koivun itku I 10.
 Koivun synty I 24.
 Kolmen kokon l. I 78.
 Konnulta kosinta I 114, 186, II 53.
 Korhosen runot I 10, 26, 75, 109.
 Korpin l. I 17.
 Kulkupojan r. II 103—4.
 Kullervon sisar ks. Sisaren turmelus.
 Kullervorunot I 101, 113—4, 122,
 141, 166—7, 185, 193, 206—208,
 218, 226, II 169, 178, 185, 215—6,
 225—8, 246.
 Kultaneidon taonta I 18—9, 58, 66,
 128, 132, 174, 206, 217—8, 221,
 II 51, 122, 206, 212, 217—8.
 Kyynelten vierintä I 65.
 Käkien kukunta I 103.
 Käärmeen l. I 17, 25, 119, 175, II 59,
 93, 96, 111, 219.
 Laivaretki I 25, 54, 58, 65, 80, 123,
 129, 137, 193, 228, II 14, 64, 66,
 88, 114, 116, 129—34, 136—8,
 148—9, 160, 162, 166—7, 171—3,
 175, 181, 186, 200, 203, 205, 219,
 241—2.
 Laivassa surmattu veli II 18—9.
 Lasten lorut I 103, 141, 168, 176—7,
 208—9, 217, 220, 224, II 221.
 Laulajan runot II 12, 32, 67, 107, 150.
 Leino leski I 117, 183.
 Lemmen l. II 51.
 Lemminkäisen eli Pätöisen pojan
 surma I 95, 103, 123, 127, 129, 184,
 II 64, 66, 77—8, 84, 86—7, 89,
 90, 100, 106, 114, 125, 156, 159,
 175, 228, 241—5, 247.
 Lemminkäisen Luotolan retki I 122,
 126, 207, 214, II 78, 153, 159, 164,
 182, 243—4.

- Lemminkäisjakso I 13—4, 60, 106,
 123, 166, 185—7, 194, 208, II 40,
 69, 70, 77—8, 109, 120, 136, 146,
 152, 164, 168, 172, 174, 236, 244.
 Lintujen pitoihinkutsut II 109, 156.
 Loitsijan kerskaus II 40, 155, 214.
 Loitsut I 22, 102—4, 118, 123, 125,
 166, 168, 176, 189, 191, 214, 228,
 II 8, 35, 40, 49, 62, 69, 95, 123,
 146, 155, 162, 169—70, 186, 204,
 214, 217, 221, 235.
 Lunastettava neito I 64—5, 96—7,
 114, 128, 170—1, 177, II 47, 55,
 109.
 Luojan ylösnousenta II 123, 139—42,
 147, 240.
 Luomisruno I 27, 60, 115, 121, 127—9,
 166—7, 182, II 5—26, 63, 65, 82,
 87, 91—2, 95, 97, 99, 106, 170,
 179, 186, 189, 191—2, 241—3,
 247, 249.
 Luomistaru I 167, 181—2, II 20,
 23—4.
 Luonnontarut I 187—8, 205, II 60.
 Maarian lapsenetsintä I 97, II 89.
 Maarian marjavirsi II 79, 80, 97,
 123, 210, 219, 239.
 Maarian saunanhaku II 99, 100, 161.
 Maien runot I 58.
 Manaui. I 60, 65, II 41—2, 104, 119,
 235.
 Marketta ja Hannus I 129, II 144,
 164, 210—1, 214, 217, 219—20,
 222, 224, 226, 228, 239.
 Matalaan r. I 79, 102, 186—7.
 Meren kosijat I 114.
 Merenpohjan muodostaminen I 110,
 II 6, 24—5, 91, 186—92.
 Metsän l. I 24, 217, II 75, 178, 231—2.
 Myöty neito I 65, 128, 168—71, II 47.
 Neidon ja miniän nimitykset II 218.
 Neito ja lohikäärme I 60, 72, 99,
 131, 183.
 Niukahdui. I 119, 168, II 79, 81,
 84—6, 243—4.
 Ogoi ja Hovatitsan poika I 100, 103,
 123.
 Oljamissa käynti II 119.
 Oluen synty I 24, 59, 65—6, 159,
 II 109, 118, 168.
 Onni pojan ajelu I 54.
 Oravan l. II 75.
 Pahasulhollisen immen itku I 124,
 II 153.
 Paimenen r. II 157, 246.
 Pakkasen l. II 181, 216.
 Pellavan valmistus I 179.
 Petri kuningas I 124, 220, II 129.
 Pilvelle toivotus I 172—4.
 Pistoksen l. II 16—69, 70, 75—6,
 84, 86, 125, 234.
 Poikako vai tyttö I 141—2, 149,
 II 224.
 Pontuksen Kuolanretki II 236.
 Pontuksen Riianretki I 58, 115, II
 13, 129.
 Praasnikkavirsi I 144.
 Purren valitus I 10, 113, 206, 223,
 II 47, 80, 98, 102, 129, 132, 186.
 Puun l. I 16, 24, 184, II 14, 46, 200.
 Pyssyn l. I 125, 183.
 Päivän päästö I 10, 13, 58, 65, 123,
 129, 184, 188, 193, II 64, 113, 118,
 131, 139, 142, 144, 148, 151—2,
 166, 173, 186, 194, 200, 203.
 Rajasota I 124, II 178.
 Raudan l. I 9, 114, 181, 184, 224,
 II 96, 111, 121—2, 191, 216, 224.
 Rekryytti-r. I 122, II 192.
 Ristitty metsä II 222.
 Rituaalitaru I 188.
 Runolainat: balttilaiset I 103—4,
 148—9, 151—63, 171, 178—81,
 II 21.
 Runolainat: germanilaiset I 93,
 96—103, 119, 175—7, 182, 194—6,
 202, 206—8, 228.
 Runolainat: slaavilaiset I 98, 100,
 103, 163, 175, 182, vr. 226—8
 II 20—1, 23, 62.
 Runomitta I 67—82, 159—64, 166,
 168, 171, II 249.
 Saaren synty ja neidon kosinta I 58,
 217, 220, II 19, 191.
 Saarenmaan palo I 58.
 Saarvan l. II 202.

- Sadut I 101, 129, 131—2, 175, 182,
II 29, 40, 79, 109, 115, 134—5,
140, 144, 162, 166, 194—6, 235.
- Salamniuksen Ilolaulu II 157, 163.
- Sammon ryöstö I 25, 57, 61, 67, 76—8,
112—3, 123, 127, 129, 193, 218,
222, 224, 229, II 9, 40, 62—5, 73,
91—2, 108, 114, 121, 123—86,
189, 190, 192—5, 199—207, 209,
240—2.
- Sammon taonta I 12—3, 56—7,
60—1, 63, 66—7, 69, 110, 112—3,
121, 127, 129, 214, 218, 228, II 6,
53, 63—6, 73—4, 92—128, 130,
140, 148, 158, 185, 192, 200—2,
205—7, 209, 230, 241—2, 244, 249.
- Sampojakso I 53, 129, 166—7, 196,
219, II 6, 23, 63—5, 73, 173, 191—2,
241—5.
- Sananlaskut I 58, 124, 133, II 32,
35, 90, 96, 103, 107, 164, 192.
- Sisaren turmelus I 102, 113, II 30,
54, 77, 81, 83, 229.
- Sisiliskon l. II 229.
- Soikkolan tappelu I 122.
- Sotaloitsu I 25, II 47.
- Sotasanommat II 170.
- Suden l. I 129.
- Suomeen pako II 88.
- Suomettaren kosijat I 23.
- Syntyloitsut I 123, 125, 166, 189,
195.
- Sämpsän noudanta I 24, 157, 184, 188,
216—7, II 186, 199, 200, 229.
- Taikatempot I 189—90.
- Taivaan taonta II 110—1.
- Taivaanvalojen kosinta I 23, 59,
114, 133—4.
- Tapanin r. I 79, 102, 122, II 15.
- Tautien parantaminen I 124.
- Tautien synty II 219, 231, 243.
- Tulen l. I 14—5, 182, 223, II 96, 114,
131, 165, 181—2, 204, 212, 214,
218, 236.
- Tunnelmarunot I 103, 123, 125, 179,
228, II 78, 96, 107, 191.
- Tuomaan r. I 169.
- Tuonelan tupa II 109.
- Tuonelassa käynti I 124, 129, 184, II
100, 104, 144, 164, 167, 247.
- Tytärten surmaaaja äiti I 98, II 56.
- Ukon ja akan kana II 14.
- Uuden miekan taonta I 13, II 186,
204.
- Vaassilei kuningas I 124.
- Veden luku II 129.
- Veljen haudalle meno I 142—3.
- Veljeään itkevä neito I 113.
- Vellamon neidon onginta I 12, 18,
29, 56, 95, 124, II 55, 71, 93, 96,
105, 115, 124, 128, 135, 147, 164,
178, 189, 212.
- Veneeseen pyrkivä neito I 133, II
136, 161.
- Venepuun etsintä I 128.
- Veren l. II 35—6, 60, 208.
- Vetrikka ja Katri I 189, II 140,
143—4, 165.
- Viisastuneen r. I 23.
- Vipusessa käynti I 9, 187, 193, II 31,
44, 109, 125, 129, 147, 202, 205.
- Viron orja I 170—1, II 41, 88, 113.
- Virsiens reellä vetäjä I 98, II 222.
- Voiteen l. I 144, II 8, 9, 130.
- Vornan tarina I 124.
- Väinämöisen ammuksenta I 11, 18—9,
44—50, 53, 57, 60—4, 68—9, 71,
95, 111, 123, 127—9, 214, II 6,
10—1, 19, 21, 24, 27, 30, 52, 61—92,
97, 111, 113, 124—5, 148—9,
156, 165, 170, 172, 181—2, 186,
189, 191—2, 241—4, 246—7.
- Väinämöisen kiellot II 154.
- Väinämöisen veneenveisto ja polvep-
haava I 70, 121, 123, 125, 184, 193,
II 22, 52, 80, 109, 113, 122, 125,
163.
- Väinämöisen syntyminen I 18—9,
193, II 24—5.
- Väinämöisen tuomio ja poislähtö I
10, 23, 53, 63, 124, 129, 166, 190—1,
216, II 40, 104, 171, 210—40.
- Yksioisen pojan ajelu II 29, 32, 39,
60.

Huomautuksia nimistä ja sanoista.

- Sanojen luetteloita, ks. I 74—8,
108—9, 115.
- Ahti I 24, 87, 211—2, 216—7, 222—3,
225.
- Ajka II 220—1.
- Annikki I 217.
- Arvio II 157.
- Atsarlainen I 147, 174, 212, II 218—9.
- Harppu I 13, 109, 245.
- Hingesti I 139.
- Hubertus I 72, II 141.
- Humala I 126, 158.
- Hylje I 12, II 43, 63, vr. 172.
- Hyväntöläinen II 151.
- Ihalmoin linna I 117.
- Ikutiera II 130.
- Ilmarinen I 14—5, 18—9, 25, 86,
192—5, 197, 203—5, 208, 210,
221—2, 228, II 217.
- Imatra I 114, 124.
- Ismaro I 147, 174, 210, 212, II 217.
- Istervo I 212, vr. 25.
- Joukahainen I 11, 212—4, 221—2,
II 28, 59, 60, 62, 66, 129—30, 217.
- Joulu I 158, 170, II 249.
- Jumala I 13, II 155.
- Kahja I 60, 225.
- Kainulaiset I 196—202.
- Kaleva I 147—8, 174, 184, 192—3,
208—10, 216—7, 219—21, 224—5,
II 61—2, 225—6.
- Kalevald I 85—6.
- Kankari I 140.
- Kansi I 180.
- Karjala(jinen) I 97, 114, 207, II 222,
227, 240.
- Karju I 66.
- Karsina I 125.
- Kasislieka II 161.
- Kaukamoinen I 212—3, 215, 219—21,
225—6.
- Kauppi I 224.
- Kemi I 113—4.
- Kian kieli II 235.
- Kijjoki II 135.
- Kiikari II 160.
- Kirjokansi I 225, II 152—3, 198,
204—5, 209.
- Koirankieli I 149.
- Kolkka II 36.
- Kontu I 114.
- Kota II 71, 75—6.
- Kuippana I 72.
- Kullervo I 205, 212—3, 216—7, 220,
II 61, 77.
- Kurimus II 235.
- Kuulla II 10.
- Kuutti II 235.
- Kyyttösilmä II 67—8, 193.
- Kärehetär I 28.
- Laatuissa I 138.
- Lainata II 51.
- Lakana I 140.
- Laki I 109, 115, II 227.
- Lapaluu II 10, 18, 20.
- Lappalainen I 11, 63—4, 181, 194—8,
202, 206, 214, 219, II 62, 66—7, 71,
76, 79, 115, 137, 244.
- Lause II 45.
- Lemuinkäinen I 86, 174, 205—6,
209, 213, 226, II 131.
- Likatti I 117, 183.
- Linda I 90—1.
- Luikka II 245—6.
- Luote II 45.
- Luotola I 207, 214, 216—7.
- Luulla II 13.
- Luvata II 51.
- Lämminten II 85—6.
- Maaria I 107, 144—5, 170, 177, 188.
- Markka I 207, 223—4.
- Nenänniemi I 215.
- Nevanniemi I 115.
- Nisäliha II 42.
- Olkinen ori I 79, 82.
- Orasa I 66.
- Osata II 84.
- Osmo I 148, 210—3, 215—6, 224—5.
- Ota > ora > oras I 119.
- Otava I 13.
- Palvanen II 94, 221.
- Pauanne II 93—4.
- Pellervotar I 24.

Penninki I 109, 207, 223—4.
 Pietari I 107, 170.
 Pihlaja I 16, 190, II 221.
 Pisanmäki I 113, II 35.
 Pohjola I 56, 65, 187—8, 194—6,
 202, 204—6, 214—5, 218—9, 222,
 224, II 66, 96, 123, 138—40, 153,
 182, 194—6, 244.
 Poimari II 215, 232.
 Puhantolainen II 148.
 Pursi I 193.
 Pyhimysten nimet I 183.
 Pyhä maa I 16.
 Päivän poika I 188, 232.
 Rahasaari, -vaara II 231—2.
 Rakkavuori I 117.
 Ratsaat > rattaat I 119.
 Regu I 208, 217, 220.
 Riiko II 231.
 Risti I 143, 145—6, 172, 174, II 239.
 Rongoteus I 59, 90.
 Rotu II 56.
 Runo I 192.
 Ruotsi, Ruotsalainen I 33, 113,
 209, 213, II 47, 88.
 Saari I 214—6.
 Sampo II 149, 196—210.
 Sarajas II 8, 35—6, 44.
 Satula II 44.
 Saviharju I 215, II 179.
 Seiloa II 88, 193.
 Sepon neito I 188.
 Sika I 107, 125.
 Siunata II 191.
 Sopia II 84.
 Suolasalmi I 11, 114.
 Suolivyö II 41—2.
 Suomi I 25, 113—4, 124, 207, 214,
 II 178.
 Susi I 106, 121.
 Suvantolainen I 211, II 72, 101.
 Sämpsä II 190.
 Säteri I 109, 125.
 Taara I 88, 90.
 Tallinna I 114.
 Tammi I 107.
 Tanimarkki I 60.
 Tapio I 87.
 Tasku I 109, II 158, 164.
 Tarsilainen I 223, 236.
 Tervulainen I 212.
 Teuri I 212, 223.
 Teutamoinen I 212—3.
 Toivoa I 109, 113, II 56.
 Tukulmi I 107, 125, II 144, 162.
 Tuliniemi II 70, 136.
 Tuoppi I 109, 126, 187.
 Turisas I 87—8.
 Turja I 60, II 8, 69.
 Turku I 114—5.
 Tursas II 146.
 Tyrjän koski I 60.
 Tärrpyläinen I 212.
 Ukko I 11, 14, 24—5, 88—9, 183,
 -190, 216, II 93—4, 220—2.
 Ulappa(la) I 214, II 9, 22—3,
 30, 82, 243.
 Uljamoinen II 227.
 Umpipursi II 235—6.
 Umpirauta I 99, 183.
 Untamola I 207.
 Untamoinen II 227.
 Utra II 104, 226—7.
 Uusi kylä II 218.
 Uusilinna I 124.
 Uvantolainen I 211, II 64, 72, 83,
 100—2, 148, 151.
 Vaimo—vaino I 106.
 Vanemuine I 86—7.
 Vanka I 219, II 193.
 Vattalo I 110.
 Vento II 217—8.
 Venäjä, Venäläinen I 97, 114, 173.
 Vesiliito II 129—31, 135.
 Veri > vesi > vesa II 31, 44.
 Vetra, Vetricka I 147, 209, 219—20,
 225, II 217, 227.
 Viena I 11, 113—4.
 Vipunen I 86, 226.
 Virelemas I 226, II 222.
 Viro I 114, 125, 207.
 Virokannas I 188, 226, II 220—2.
 Volmari I 115.
 Vuojola(inen) I 115, 213—4, 218—9,
 224—5, II 94, 96, 110, 114, 128,
 141, 153—4, 157, 159, 193.

Vuoksi I 114, 124.
 Väinä I 113—4.
 Väinhämöinen I 14—5, 86, 192—5,
 197, 203—5, 208, 210—1, 215—6,
 221—3, 226, 228, II 21—2, 25,
 54, 97, 136, 244.
 Väinölä I 25, 214, II 136.
 Ylenkatse II 68, 193.
 Ylkä, yrkä I 60, 72, 99, 193.

Käsiteltyjä Uuden Kalevalan runoja ja säkeitä.

- 1: 45—50 (II 205); 105—7 (II 8—9); 177—89 (II 8, 9); 190—4 (II 11);
 195—6 (II 25, 22); 197—212 (II 18—12; 16—8, 23); 213—28 (II 12—4);
 229—44 (II 15, 17—9, 22); 263—82 (II 187—92, 6, 24—5, 91); 283—4
 (II 190, 188).
 3: 1—84 (II 28, 41—2; I 11); 85—128 (II 28—33, 80, I 57); 129—34
 (II 39); 135—214 (II 34—5, I 113); 215—54 (II 35—8, I 14, 111);
 255—70 (II 34, 33); 271—3 (I 219—20); 274—300 (II 39—40); 301—40
 (II 40—4, I 71); 341—58 (II 44—6, I 57—8); 359—442 (II 46—50);
 443—56 (II 42, 45—6); 457—82 (II 50—1, I 61); 483—98 (II 52, 32);
 499—580 (II 52—7).
 5: 43—4 (I 34), 55—6 (I 29).
 6: 1—22 (II 78—83, I 112); 23—8 (II 66—9, I 11, 50, 57, 63—4, 68); 29—88
 (II 69—74); 89—94 (II 79—80); 95—162 (II 74—8); 163—82 (II
 83—7, I 53); 183—8 (II 86—8, I 44—8, 62—3, 69, 71); 189—94 (II
 95, 93); 195—234 (II 87—9).
 7: 1—8 (II 88—9, I 111, 115); 9—42 (II 96—7, 100—3, I 228); 43—116
 (II 95); 117—32 (II 96, 103—4, I 57); 133—84 (II 97—100, 95);
 185—202 (II 100, 104, 102); 203—18 (II 101, 120); 219—38 (II
 105—6); 239—88 (II 101—4, 107, I 69, 110, 112); 289—348 (II 107
 -12, I 66, 63—4); 349—68 (II 112—5).
 8: 1—16 (I 12). — 9: 33—6 (I 9).
 10: 1—30 (II 113, 115); 31—42 (II 115—6, 118, I 13); 43—74 (II 115),
 75—112 (II 119); 113—82 (II 116—9); 183—216 (II 120); 217—50
 (II 99); 251—82 (II 119—21); 283—413 (II 122, 206); 414—32 (II
 122—3, 147); 433—510 (II 124).
 12: 33 (I 14). — 15: 82 (II 206); 352—3 (I 13). — 17: 541—8 (I 9);
 572 (I 13). — 18: 647—8 (II 203). — 19: 38 (II 206). — 20: 143—
 52 (I 159); 160—6 (I 150—8, II 249); 301—2 (I 65—6). — 23: 135—8
 (II 165). — 26: 31 (I 14).
 38: 293—314 (II 128—9, I 67). — 39: 1—38 (II 129; 33—126 (II 186);
 127—274 (II 131—2, 186); 275—310 (II 186); 311—28 (II 131, 133,
 138); 329—426 (II 134—6, 163, I 25).
 40: 1—16 (II 138, 137); 78 (I 12); 300—25 (I 22). — 41: 77—94 (I 22);
 255—66 (I 16—7, 58).
 42: 1—30 (II 129—33, 136, 96, I 111); 31—64 (II 186, 206); 65—94 (II 138
 -42); 95—106 (II 145, 154); 107—70 (II 143—7, 180); 171—88 (II
 186); 189—224 (II 149, 186, 131); 225—92 (II 150—5, 186, I 112);

- 293—336 (II 156—8); 337—66 (II 186); 367—74 (II 181—2); 375—460 (I 228); 461—562 (II 93—4, 186, I 13).
- 43: 1—74 (II 158—62, I 77—8); 75—98 (II 131, 138); 99—142 (II 163—8, 190); 143—86 (II 167—71); 187—206 (II 186); 207—18 (II 175—8); 219—58 (II 171—4, 186); 259—322 (II 174—9, 206); 323—68 (II 186, 176); 369—432 (II 157, 180, 174, 186).
- 44: 77—168 (I 10); 323—33 (I 22). — 46: 311—3 (I 11). — 47: 67—8 (I 14). — 48: 356 (I 12). — 49: 25—68 (I 10, 13, II 203—4).
- 50: 423—30 (II 213—9); 431—54 (II 219—24); 455—78 (II 225—32, 240); 479—512 (II 233—40).

Selitettäviä lyhennyksiä.

Roomalaisia numeroita, ks. I s. 40—2.

Pieniä kirjaimia, ks. I s. 40—2, 46, II s. 5.

Iso ynnä pieni kirjain, ks. I s. 42.

Ant(ero) Vip(unen) I—II (1908—9).

Brummer (O. J., Die Bannungsorte der finnischen Zauberlieder).

Franssila (K. A., Kansanrunoudentutkimuksia I. Iso tammi).

FFC (Folklore Fellows Communications).

FUF (Finnisch-ugrische Forschungen).

Ganander (Chr., Mythologia Fennica).

Hist(oriallinen) Aik(akauskirja). — Hist(oriallinen) Ark(isto).

JSFOu (Journal de la Société Finno-Ougrienne).

Juvelius (J. W., Länsi-Suomen käärmeen loitsut).

Kallas (O., Die Wiederholungslieder der estnischen Volkspoese).

Kant(elettaren) Tutk(imuksia, Julius ja Kaarle Krohn).

KRH (Kaarle Krohn, Kalevalan runojen historia).

KT (Kalevalan toisinnot).

Levón (K., Tutkimuksia loitsujen alalla. Verensulkusanat ja Raudan sanat).

MSFOu (Mémoires de la Société Finno-Ougrienne).

Niemi (A. R.) KK (Kalevalan kokoonpano).

Porthan (H. G.) Tutk(imuksia, suom. Edv. Rein).

RV (Runokokous Väinämöisestä).

SKH (J. Krohn, Suomalaisen kirjallisuuden historia).

SMYA (Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja).

SRU (Kaarle Krohn, Suomalaisten runojen uskonto).

SSL (Kaarle Krohn, Suomalaiset syntyloitsut).

Top(elius, Z., Suomen kansan vanhoja runoja).

UK (Uusi Kalevala).

Valv(oja). — Vir(ittäjä).

VK (Vanha Kalevala).

VKA (A. R. Niemi, Vanhan Kalevalan ainekset, Suomi III 16).